

zeneiskola

**A beszédfolyamatosságot befolyásoló tényezők a
dadogásban**

Esettanulmány

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
1.1. A dadogás meghatározása, jellemzői	2
1.2. A dadogás előfordulása, gyakorisága, megjelenése	4
1.3. A dadogás stádiumai	5
1.4. A dadogás fajtái	5
1.5. A dadogás tünetei	6
1.6. A dadogás vizsgálata, kezelése, terápiája	7
1.7. A beszédhelyzet mint befolyásoló tényező	8
1.8. A kutatás célja, hipotézisek	10
2. Kísérleti személy, anyag, módszer	10
2.1. Kísérleti személy	10
2.2. Anyag, módszer	12
3. Eredmények	14
3.1. A nyelvtörők megakadásainak elemzése	14
3.2. A dalok beszéd- és énekelt változataiban előforduló megakadásainak elemzése	15
3.3. A BEA szövegtípusaiban előforduló megakadások elemzése	17
3.3.1. Megakadásjelenségek a beszédidőre vetítve	18
3.3.2. Megakadásjelenségek a szószámra vetítve	19
3.3.3. A szakirodalmi adatokkal való összehasonlítás	21
3.4. A vizsgált szövegtípusok megakadásainak szószámra vetített aránya	22
3.5. A vizsgált szövegtípusok megakadásaiban lévő mássalhangzók	24
3.6. A BEA szövegtípusaiban mért beszédtempóértékek	25
4. Következtetések	27
Irodalom	29
Forrás	33
Melléklet	34

1. Bevezetés

A kommunikáció a mindennapi élet alapvető kelléke. Ahhoz, hogy az emberek között ez a folyamat sikeres legyen, általában a verbális és a nonverbális csatornára is szükség van. A megnyilatkozásnak ez a két formája a legtöbb esetben kiegészíti egymást, így válik sikeresen értelmezhetővé a feladó és a vevő közötti kódolt üzenet. Ám olykor az is előfordul, hogy a kommunikáció valamelyik formája sérül, és ezáltal az üzenet értelmezése nehezítetté válik. Ez történik a dadogás során is, amelyben a dadogónak a produkciója akadozik, és ez több esetben a beszédpartner percepcióját is megnehezíti.

Dolgozatom témája a beszéd folyamatosságát befolyásoló tényezők vizsgálata a dadogásban. A dadogás vizsgálata az ókorig nyúlik vissza, hiszen már Arisztotelész is írt a dadogás kínzó állapotáról, Mózesnek köztudottan „nehezen forgott a nyelve”, és Démoszthenész, a kiváló ókori szónok is a dadogás problémájával küzdött (Lajos 2009: 11). Ez a téma – mivel a dadogás multifaktoriális, vagyis több tényezőből álló jelenség (Tóthné 2013) – ma is az egyik legtöbbet kutatott terület több tudományágban is, többek között a gyógypedagógia és a pszichológia vizsgálja, de számos kérdésben ma sincs egyértelmű konszenzus (Bloodstein 1987, Rosenfield 2008, Lajos 2009).

A dadogás vizsgálata azonban nélkülözhetetlen fontosságú, hiszen ez a probléma az ember egész személyiségét, életét is negatívan befolyásolhatja, ezért lényeges a minél pontosabb körisme és a minél hatékonyabb fejlesztés. Reményeim szerint a jelen vizsgálat eredménye hozzájárulhat a dadogás közelebbi megismeréséhez, és ezáltal lehetővé válik az eredmények értelmezése a nyelv- és beszédfejlesztés területén.

1.1. A dadogás meghatározása, jellemzői

A hétköznapi életben sokszor használjuk a dadogás kifejezést akkor, amikor valaki elakad beszéd közben, és emiatt nehezen tudja magát kifejezni. Szinte mindenkivel előfordult már az, hogy hirtelen nem jutott eszébe a megfelelő szó, és ekkor – időhúzás céljából vagy épp a fellépő stresszhelyzet miatt – a dadogáshoz hasonló tüneteket produkált. Ám fontos, hogy a „valódi” dadogást megkülönböztessük a mindennapokban előforduló, a normál beszédre is jellemző természetes megakadásjelenségektől.

A dadogás (balbuties, spasmophemia, psallismus) az egyik legsúlyosabb beszédzavar (Surján–Frint 1982, Gósy 2005, Bóna 2008). A dadogás a kommunikáció zavara (Tóthné 2013). Hagyományos értelemben a dadogás „a beszéd összerendezettségének zavara, amely a

ritmus és az ütem felbomlásában és a beszéd görcsös szaggatottságában jelentkezik” (Kanizsai 1954: 38, Kanizsai 1955: 256). A dadogók tudják, hogy mit akarnak mondani, de képtelenek annak megformálására. A dadogók nyelvi készsége jó, de a beszédük nem (Rosenfield 2008).

A nemzetközi osztályozások szerint a dadogás a gyermek- és serdülőkorban kezdődő viselkedési és emocionális rendellenesség (Lajos 2011). Az orvosi terület besorolása (F98.5) alapján a dadogás „a beszéd ritmikus áramlását megszakító gyakori ismétlése vagy elnyújtása hangoknak, szótagoknak vagy szavaknak, vagy gyakori tétovázás szünetek által. Csak akkor lehet zavarként felfogni, ha jelentősen megzavarja a beszéd folyamatosságát” (BNO-10, 1995).

Lajos Péter a dadogás meghatározásait két csoportra osztja, megkülönbözteti a tüneti és az oki definíciókat. Az előbbi csoportba azok tartoznak, amikor a dadogás sajátosságai közül azt írják le, ami a kívülálló számára észlelhető, de nem foglalkoznak azzal, hogy mi okozza ezt a beszédhibát. Az oki definíciók ezzel ellentétben olyan meghatározások, amelyek megpróbálnak magyarázatot keresni a dadogás létrejöttére. Az oki tényezőket kiemelő magyarázat szerint „a dadogás alkatilag meghatározott, pszichésen kiváltott beszédgátlás, amely a személyiségre is hatással van” (Fernau-Horn 1973, idézi Lajos 2009: 14).

A dadogás komplex agyi motoros tevékenység. Dadogáskor az agy rágásért, nyelésért, légzésért és éneklésért felelős része sértetlen, ám a beszédért felelős része sérül. Nemzetközi kutatások szerint az MRI vizsgálat során bebizonyosodott, hogy a dadogással küzdők és dadogással nem küzdők agyi minőségében különbség van. A legtöbb jobb kezes bal agyféltekéjében található Wernicke-terület a dadogók esetében kevésbé asszimmetrikus, mint a dadogással nem küzdők esetében (Rosenfield 2008).

Dadogáskor felborul a normál beszédhez szükséges mozgások koordinációja, s ezt görcsszerű mozgások kísérik, kialakulása főleg neurológiai, illetve pszichés okokra vezethető vissza. A görcs keletkezhet a légzőizmokban, a hangszalagokat mozgató gégeizmokban, a száj izmaiban, esetenként mindhárom területen egyszerre (Surján-Frint 1969, Gósy 2005, Lajos 2009). Dadogás során a beszéd normális ritmusa felborul (Gósy 2005). A dadogásnak két fő típusa van: klónusos dadogás során a dadogó a szavak első hangját vagy szótagját ismétli (*p-p-papa, ma-ma-ma*), míg a tónusos dadogás során nem tudja elkezdni a szó kiejtését, vagy görcsösen megnyújtja az első beszédhangot (*p→papa, m→mama*). Esetenként a két típus együtt jelentkezik, ez az úgynevezett klonotónusos dadogás (Gósy 2005, Bóna 2008, Lajos 2009).

A nemzetközi szakirodalom alapján a dadogás során, a beszédben keletkező megakadások sorrendje adott. A megakadások mindig adott helyen jelentkeznek: vagy a mondat, vagy a kifejezések elején (Bloodstein 1995, idézi Rosenfield 2008). Surján és Frint szerint a dadogás szintén többnyire a szókezdő hangzókat érinti, a mássalhangzók, különösen az explozívák kiejtése gyakrabban okoz problémát, mint a magánhangzóké (1982). A jelen dolgozat szerzője szerint azonban – saját vizsgálatai alapján – ezek a megakadások a mondaton és a kifejezésen belül bárhol előfordulhatnak, a nehezített hangok előfordulásától függően. A hosszabb szavak kiejtése nehezebb, mint a rövideké (Surján–Frint 1982).

A fentiekből látható, hogy a dadogás igen sokrétű, komplex beszédzavar, amelynek értelmezésében eltérések tapasztalhatóak.

1.2. A dadogás előfordulása, gyakorisága, megjelenése

A dadogó ember beszédét – akárcsak az egészségesét – számos körülmény befolyásolja: fáradtság, egészségi állapot, és az a környezet, illetve szituáció, amelyben beszélnie kell. A dadogó általában az általa ismert emberek előtt könnyebben, idegenek előtt rosszabbul beszél (Surján–Frint 1982).

Ez a beszédhiba nagyon súlyos, de nem túl gyakori. Iskolások között a dadogás aránya 1-2%, s felnőttkorra ez az arány még inkább lecsökken. Azt lehet mondani, hogy minden 300 felnőttből 1 dadog (Gósy 2005). Persze ez az arány esetenként eltérhet a valóságtól, hiszen ezek a statisztikák a bejegyzett, kezelés alatt álló betegeket mérik fel, de esetenként ennek többszöröse is lehet azoknak a száma, akik valamilyen oknál fogva nem tudják vagy nem kívánják fejleszteni saját beszédüket.

A dadogás fiúknál négyszer gyakrabban jelenik meg, mint lányoknál. A nemek közötti különbség az évek folyamán egyre növekszik. Óvodáskorban kisebb, iskoláskorban már egyre nagyobb az aránybeli eltérés. Ennek több oka lehet. A nyelvfejlődési zavarral küzdők körében nagyobb a fiúk aránya: a megkésett beszédfejlődésben, az artikulációs zavarokban és az olvasási nehézségekben. A pszichológiai magyarázatok szerint a nemek közötti különbségekért a környezeti hatások felelősek. A fiúkkal szemben magasabbak a szülői, társadalmi elvárások, többet, jobb teljesítményt várnak el tőlük. A fizikai magyarázat szerint pedig a fiúknál gyakoribb a szülési sérülés és a gyermekkori betegségek, mint a másik nem esetében, ezért a betegségekkel szembeni ellenálló képességük is gyengébb (Lajos 2009).

A dadogás három kiemelt időszakban jelentkezhet. Először a 3–5. életév között, amikor a gyermek az első összefüggő mondatok képzését tanulja, ez megegyezik az óvoda kezdetével is. A második időszak az iskolakezdés ideje, amikor a gyermek váratlan stresszhelyzetekkel,

feladatokkal találja szembe magát. Végül pedig a pubertás kezdetén (Surján–Frint 1982). Bloodstein azonban még egy időszakkal kiegészíti ezt a sort. Elmondása szerint a legkorábbi időpont, amikor a dadogás jelentkezhethet, az a 18. hónapos kor, amikor a gyermek az első grammatikai formákat alkalmazza (Bloodstein 2006, idézi Tóthné 2013).

1.3. A dadogás stádiumai

A dadogás minden egyénél különböző súlyosságú formában, különféle tünetekkel jelentkezhethet, de érdemes figyelembe venni a dadogás egyes stádiumait. Az első fázisban a dadogó még nincs tudatában beszédzavarának, gátlások nélkül képes beszélni. A második szakaszban már tudja, hogy dadog, tehát beszéde eltér társaiétól, de látszólag szabadon beszél. E két fázisban a dadogó anyanyelvfejlődése még nem érintett. A harmadik stádiumban beszédhibája már zavarja, sőt frusztrálja, ekkor már igyekszik elkerülni a nyilvános megszólalásokat. Ekkor a beszédprodukció, de főként a beszédmegértési folyamatok fejlődése megállhat. A negyedik fázisban a dadogót már súlyosan érinti a dadogás, rendszerint elkerüli az általa nehéznek vélt hangzókat, szavakat, beszédhelyzeteket. Ekkor a dadogás már a közlésre szánt gondolkodást is korlátozza, kialakul a beszédfélelem, a szorongás (Bloodstein 1960, 1961, van Riper 1971, 1973, idézi Surján–Frint 1982, Gósy 2005).

1.4. A dadogás fajtái

A nemzetközi szakirodalom megkülönbözteti a szerzett és a fejlődési dadogást. A előbbi valamilyen agyi károsodás következtében alakul ki, a fejlődési dadogás pedig a gyermekkor vagy a serdülőkor folyamán jön létre (Rosenfield 2008). Magyarországon etiológiai szempontból az organikus és a pszichés eredetű dadogást különböztetik meg, amelyek az előbb említett fejlődési és szerzett dadogással egyeznek meg (Lajos 2009).

Mérei és Vinczéné (1987) alapján Lajos (2009) a következő típusokat állapítja meg. Az élettani dadogás a beszédfejlődés része, ami a mondatokban beszélés időszakában lép fel. Lényege, hogy a gyermek rövid időn belül minél többet és gyorsabban szeretne közölni, mint ahogyan az ehhez szükséges mozgások kivitelezésére képes. Ugyanakkor szókinccse még nem olyan gazdag, hogy a szándékolt közlendőjéhez ne kelljen még időnként szavakat keresgélennie. A görcsök ekkor csak a nyelvre és a szájterre korlátozódnak, a géget és a légzőizmokat még nem érintik. Az élettani dadogás normál esetben hat hónapig tart, ha ennél hosszabb ideig húzódik, akkor már kóros dadogásról, beszédhibáról beszélhetünk (Mérei–Vinczéné 1987, Subosits 2001, Lajos 2009). A hadarásos dadogás során a dadogás együtt járhat hadarással. A dysarthriás dadogás hátterében organikus agyi sérülés áll. Ebben az esetben a dadogás szülési

sérülés, encephalitis vagy balesetből adódó koponyatrauma következtében alakul ki. A dysphatikus dadogás esetében centrális eredetű organikus beszédzavar áll fenn, amely afáziával együtt léphet fel, és cerebrális góc-megbetegedésnek tekintendő. A hisztériás dadogás jellegzetessége szótagok, szavak vagy egész szósorok ismétlése. A traumás dadogás tünetei valamilyen lelki megrázkódtatás (trauma) hatására hirtelen alakulnak ki (Mérei–Vinczéné 1987, Lajos 2009).

1.5. A dadogás tünetei

Nincs két egyforma dadogó, ezért nincs két egyforma dadogás sem. Egyénenként a dadogás tünetei és súlyossága különböző lehet (Surján–Frint 1982, Lajos 2009). A dadogás tünetei jelentkezhetnek a beszéd és a mozgás területein, valamint előfordulnak pszichológiai jelenségek is.

A beszédben megjelenő tünetek közül az első a légzés területén jelentkezik. A rendellenes légzés a legtöbb dadogónál az egyik vezető tünet. A vizsgálatok eredményei szerint a dadogók légzése leginkább a dadogás alatt mutat eltéréseket. Szakemberek szerint ennek a nem megfelelően koordinált hasi és mellkasi légzés az oka. A hangképzés során dadogáskor egyszerre jelennek meg ellentétes izommozgások. Az artikulációs folyamat sérülését a hangképző és az állkapocsizmok mozgásának rossz összehangolása, az izmokban megjelenő remegés, valamint a gégeizmokhoz hasonlóan az artikulációban részt vevő izmok megnövekvő aktivitása okozhatja. A dadogó olykor bizonyos töltelékszavakat használ annak érdekében, hogy időt nyerjen a görcs lefutásához, és ezzel elrejtse meglévő beszédhibáját: *hát, na, szóval, izé*. Ezeket embolophrasiának nevezzük (Surján–Frint 1982, Lajos 2009).

A dadogással mint beszédbeli tünettől együtt több, úgynevezett másodlagos tünet is megjelenik. Ezek a látható vagy hallható tünetek igen nagy egyéni eltérést mutathatnak. Másodlagos tünetek lehetnek például az önkéntelen mozdulatok, a céltalan szemmozgások, az izomremegés, tenyérizzadás, elpirulás, amelyek mind a dadogó, mind a beszédpartner számára riasztóak, zavaróak lehetnek (Lajos 2009).

Igen feltűnőek lehetnek a kóros együttlmozgások. „Ezek olyan mozgásformákat jelentenek, amelyek legtöbbször a beszédszervi izomzatban vagy azok környékén lépnek fel (arcizmokban, nyakizmokban stb.), vagy a távolabbra eső részekben (mellizomban, hasizomban), valamint a végtagokban jelentkeznek, és a beszédet általában, különösen pedig a beszédgörcsök megszakadását kísérik” (Kanizsai 1954: 40–41). Ezek lehetnek önkéntelen együttlmozgások, mint például a járkálás, fejforgatás, vagy szándékos együttlmozgások, mint a tapsolás, ami a beszédritmus külső mozgásszabályozásának tekinthető. A szándékos

együttmozgás célja, hogy a dadogó megpróbálja szándékosan ellensúlyozni, vagy elrejteni beszédhibáját (Kanizsai 1954).

A pszichológiai jelenségek egyik legjellemzőbb tünete a beszédfélelem vagy más szóval logofóbia. A dadogás a legtöbb esetben kellemetlen élményeket okoz a dadogónak, amelyek félelmet alakítanak ki benne, és arra készítetik, hogy kerülje el a beszédhelyzeteket, esetleg palástolja meglévő beszédhibáját. A nehéz hangok jelensége is a beszédfélelemből ered. Az általa nehéz hangnak nyilvánított beszédhangoknál gyakran jelennek meg a már említett járulékos és mozgásos tünetek vagy a kóros együttmozgások. A dadogó ezek miatt megpróbálja elkerülni a mindennapi helyzeteket, fél a bevásárlástól, nehogy észrevegyék a beszédhibáját, nem szeret idegeneket megszólítani, fél felszólalni számára ismeretlen emberek előtt. Ez a félelem olyan erős lehet, hogy szinte megbéníthatja a dadogót, és a folyamat legvégén akár elveszítheti kontaktusát beszélgető partnereivel (Lajos 2009).

A tünetek alapján is látható, hogy a dadogás komplex probléma, aminek pontos felismerése és kezelése nélkülözhetetlen a betegek számára.

1.6. A dadogás vizsgálata, kezelése, terápiája

A dadogás megállapítása, vizsgálata során több szempontot kell figyelembe venni. Ha a dadogó még gyermek, akkor a szülővel való kommunikáció is fontos szempont lehet a további kezeléshez, ám ha a dadogó már felnőtt, akkor közvetlenül csak az ő elmondása alapján lehet megkezdeni a kezelést, terápiát.

Mérei és Vinczéné (1987) szerint a vizsgálat elsődleges célja az azonnali személyes kapcsolat kialakítása a pácienssel, hiszen ez által teremthető meg egy alapvető bizalom a fejlesztő és a fejlesztett között. A vizsgálat több lépcsőből áll. Szükség van az örökletes tényezők felderítésére, a családi anamnézis felvételére, apai és anyai ágon egyaránt, továbbá a szociális helyzet, a beszéd- és a pszichés anamnézis megállapítására. A vizsgálat szintén fontos eszköze a pszichodiagnosztikus teszt is, amellyel közelebb kerülhetünk a páciens állapotához. Az említett szerzőpáros a vizsgálatok alkalmával főleg kérdések segítségével vizsgál. Gyerekek esetében az álmokra is nagy hangsúlyt fektetnek, felnőtteknél pedig az emlékekre támaszkodnak igazán. Elmondásuk szerint „az anamnézis és a személyiség felderítésére nemcsak a kezdetben, hanem a terápia folyamán végig nagy figyelmet kell szentelni” (1987: 132).

Kanizsai Dezső szerint a dadogás kezelését főként három tényező nehezíti meg. „A dadogásnak igen sokféle típusa van, s a logopédiai eljárásnak mindig a dadogás adott változatához kell igazodnia, így általános módszer alig dolgozható ki. A dadogás

beszédtünetei pszichikus tünetekkel szövődnek, s a beszédnevelésnek mindenkor alkalmazkodnia kell e pszichikus tünetekhez is. Valamint a tünetek hullámzanak, s egyazon dadogónál különböző időpontokban különböző formákban jelentkeznek” (Kanizsai 1954: 43).

A XX. század közepén, végén használatos eljárásokat, módszereket tekintve négy különböző csoportot különböztettek meg. A kauzális kezelés olyan kezelés, amely a személyiség befolyásolására irányul, ezt tágabb értelemben pszichoterápiának is nevezték. A tüneti kezelés a szorosabb értelemben vett logopédia. Az úgynevezett komplex kezelés e két kezelési eljárást egyesíti. A negyedik nagy csoport a gyógyszeres kezelés, amelynek célja a hormonháztartás befolyásolása volt, de később kiderült, hogy ez egyáltalán nem alkalmas a dadogás kezelésére, megszüntetésére (Schilling 1965, idézi Vékássy 1991).

Külföldön ma már számos más terápiát alkalmaznak a dadogás kezelésében, sikeresen. A különböző technikai eszközök, mint a késleltetett hallási visszacsatolás és a hallási visszacsatolás megváltozott frekvencián alkalmazásával csökken a dadogó beszédtempója (Kehoe 1997, idézi Lajos 2009). A hidroterápia a beszéd- és a mozgásterápiát ötvözi a víz segítségével, amelyben lehetővé válik a test összes izmának lazítása, ami jótékonyan befolyásolja a dadogás beszédben megjelenő tüneteit is (Ilomets 1994, idézi Lajos 2009). A színházterápia pedig segít az idegenek, a közönség előtti beszédben, ami csökkenti a dadogáskor fellépő stressz mértékét (Adlakha 1997, idézi Lajos 2009).

Magyarországon is egyre több terápia áll a fejlesztő rendelkezésére. Az intenzív terápiát Vinczéné Bíró Etelka vezette be hazánkban 1971-ben. A terápia célja a mozgás, a ritmus, a beszéd fejlesztése, a pszichés befolyásolás. Kelléke a gyakorlófüzet, amelyben leírják, hogy a szülőnek mit kell otthon gyakorolnia gyermekével (Mérei–Vinczéné 1989). A Lajos Péter által kifejlesztett szabad asszociációs képek nevű terápiában pedig a gyermeknek egy általa kitalált történetet kell lefestenie úgy, hogy a terápia minden alkalmára egy-egy képet készít. Ezzel a módszerrel a tudattalan vágyak, emlékek kerülnek felszínre, és ezzel azt lehet megvizsgálni, hogy milyen lelki tartalmak állhatnak a gyerek dadogása mögött (Lajos 2009).

A fentiekből következően elmondható, hogy a dadogás kezelése és terápiája nem egyszerű, és nem egy alkalomra szóló feladat, ám ma már a sikeres kezelés, fejlesztés érdekében számos módszer közül válogathatunk, amit minden esetben a kezelendő fél személyisége, állapota határoz meg.

1.7.A beszédhelyzet mint befolyásoló tényező

A dadogás tüneteinek megjelenése nagy változatosságot mutat. Ahogy már fentebb említettem, a dadogás függhet a dadogó lelki és fizikai állapotától, valamint a

beszédpartnertől és a beszédtemától egyaránt. A dadogás tünetei tehát bizonyos helyzetekben csökkennek, máskor éppen súlyosbodnak.

A dadogás tünetei az egyes szövegtípusokban is különböző mértékben jelenhetnek meg, hiszen a szövegtípusok eltérő beszédtervezési feladatokat követelnek meg a beszélőtől (Gósy–Bóna 2012).

Ismétléskor és olvasáskor egy szemantikailag és szintaktikailag kész szöveg áll a dadogó rendelkezésére, tehát ekkor csak az artikulációs tervezésre és a kimondásra kell figyelnie. Ennél a két szövegtípusnál tehát sokkal egyszerűbb a feladata. Ezzel szemben spontán beszédben, társalgáskor és emlékezetből való felidézés közben komplexebb a tervezés, mert ekkor a beszédtervezés több szakaszát kell átgondolnia és végrehajtania a dadogónak (Gósy–Bóna 2012). A tanulmány két szerzője az említett szövegtípusokban a hezitálások, nyújtások, szóismétlések, szótagismétlések és a szerkesztési szakaszok arányait mérték meg. Jelen esetben az említett tanulmányból csak a hezitálások, szó- és szótagismétlések eredményeit mutatom be adat/perc-es arányban.

A spontán narratíva eredményei a következők: 26,7 hezitálás/perc, 5,87 szóismétlés/perc és 4,04 szótagismétlés/perc. A társalgásban 1 perc alatt átlagosan 20,1 hezitálás, 7,83 szóismétlés és 6,02 szótagismétlés fordult elő. Az interpretált beszédben 1 perc alatt átlagosan 27,4 hezitálás, 5,07 szóismétlés és 7,89 szótagismétlés volt. A mondatvisszamondás adatai a következők: 10,5 hezitálás/perc, 0,74 szóismétlés/perc, 11,4 szótagismétlés/perc. A szövegolvasásban pedig 1 perc alatt átlagosan 5,9 hezitálás/perc, 1,08 szóismétlés/perc és 11,19 szótagismétlés/perc fordult elő (Gósy–Bóna 2012).

A dadogás tünetei fokozódnak telefonálás közben, hiszen ilyenkor a gondolkodásnak is szerepe van a közlésben. A dadogás javulhat versmondáskor – az ismert szöveg megléte miatt – és suddogáskor is (Surján–Frint 1982, Subosits 2001). Továbbá segítheti a dadogó beszédét a más hangfekvésben való beszéd, a bábozás, valamint a színjátszás is, mert ilyenkor kiléphet saját szerepéből, és egy másik karakter bőrébe bújhat, ami csökkentheti a benne lévő szorongás mértékét. Vizsgálatok eredménye szerint az idegen nyelven való beszéd is jótékony hatással van a dadogásra, mivel ilyenkor a figyelem az idegen nyelv szókincsére, szabályrendszerére összpontosul, és a beszéd produkciója ilyenkor háttérbe szorul. A kórusban való éneklés és a csoportos olvasás során az egyén megosztja a megszólalás lehetőségét másokkal is, emiatt szintén csökkenhet a dadogás mértéke (Rosenfield 2008, Lajos 2009). A metronómmal kísért beszéd – a megadott ritmus, ütem hatására – nagymértékben javul (Rosenfield 2008).

A dadogóknak körülbelül csak 8%-a dadog éneklés közben (Surján–Frint 1982, Subosits 2001). Lajos szerint éneklés során a dadogás nagymértékben csökkenhet, sőt ebben az esetben a görcsök teljesen abbamaradnak (Lajos 2009). Ennek hátterében az ének megadott szövege, ritmusa, üteme, dallama állhat, amelyek nagymértékben elősegítik a beszéd folyamatosságát. A dadogó ekkor nem a szövegre, hanem a dallamra figyel, valamint éneklés közben a hasi légzés automatikussá válik (Lajos 2009). Továbbá éneklés során az agy más részei aktiválódnak, mint beszéd közben (Peretz–Zatorre 2003, Ross–Mannot 2008, idézi Rosenfield 2008).

1.8. A kutatás célja, hipotézisek

A jelen kutatás a dadogás pontosabb megismerését célozza. A vizsgálat többek között arra a kérdésre keresi a választ, hogy az egyes szövegtípusokban milyen mértékben változik meg a dadogás mértéke, melyek a dadogó számára a legkönnyebb és legnehezebb beszéd típusok. Mivel a dadogás tünetei és súlyossági foka egyénenként eltérő lehet, célom az, hogy megvizsgáljam, az esettanulmány adatközlője milyen feladatokat teljesít könnyen vagy nehezen. A kutatás során három megakadásjelenségtípusnak, a hezitálásnak, a szóismétlésnek és a szótagismétlésnek a szószámra és a beszédidőre vetített átlagos arányát kívánom megvizsgálni. Továbbá célom az adatközlő átlagos beszédtempójának kiszámítása néhány szövegtípusban, valamint össze kívánom vetni a Gósy Mária és Bóna Judit 2012-es angol nyelvű tanulmányuknak eredményeit a saját vizsgálatom eredményeivel. Végül pedig meg kívánom vizsgálni, hogy a különböző szövegtípusokban előforduló szó- és szótagismétlésekben milyen arányban fordulnak elő az adatközlő által problémásnak vélt mássalhangzók.

Hipotéziseim szerint 1. a dadogó a nyelvtörőkben produkálja a legtöbb megakadást, 2. éneklés közben teljesen megszűnik a beszéd szaggatottsága, vagyis a megakadásjelenségek eltűnnek, 3. a vizsgált adatközlő átlagos beszédtempója megegyezik az egészséges, lassú beszélők átlagos beszédtempóértékeivel.

2. Kísérleti személy, anyag, módszer

2.1. Kísérleti személy

A vizsgálatban egy 19 éves ép hallású, ép mentális állapotú, magyar egynyelvű dadogó férfi vett részt.

A férfi jelenleg családjával él együtt, szociális körülményei nagyon jók. A családban ő az első gyerek, születése után két évvel később megszületett az első húga, majd utána négy évvel később a második húga. Kétéves korában kezdett el beszélni úgy, hogy csak a szavak első szótagját mondta ki, és sok hangzót nem ejtett ki. Kiskorától kezdve dadog. Szülei elmondása alapján dadogása az első húga megszületése után három héttel kezdődött, amikor a család először vett részt közös nyaraláson. A dadogásáról a legkorábbi emléke az, hogy óvodás korában dadogós fejlesztésen vett részt az óvoda keretein belül. Édesanyja első terhessége és szülése idején semmilyen komplikáció nem lépett fel. A családban előtte nem volt más dadogó ember. Édesapja végzettsége matematika–fizika szakos tanár, jelenleg SAP-konzulensként dolgozik. Édesanyja eredetileg magyar–angol szakos tanár, jelenleg művészetterápiás foglalkozásokat vezet az angoltanítás mellett.

Elmondása alapján, több úton is próbálkoztak a dadogás kezelésével. Járt „dadogós óvodába”, utána logopédushoz. Majd kineziológushoz és beszédtechnikára, valamint gimnáziumi osztályfőnöke kérésére iskolapszichológushoz is, ahol meditációs gyakorlatokat végeztek. A pszichológuson kívül minden foglalkozásra szeretett járni. A foglalkozások ellenére nem érzi úgy, hogy javult volna a dadogása, kivéve az általa megnevezett „sikongatás”, ami arra vonatkozott, hogy ha nem tudott kiejteni egy szót, akkor erőlködés közben felcsúszott a hangja, tehát hirtelen változott meg a hangmagassága. A beszédtechnikai foglalkozáson kapott házi feladatokat elmondása szerint nem igazán gyakorolta otthon. Azt, hogy mennyire dadog, leginkább az határozza meg, hogy hogyan érzi magát az adott helyzetben, mennyire fáradt, mennyire képes koncentrálni.

Egyetért azzal az állítással, hogy „éneklés közben csökken vagy meg is szűnhet a dadogás”. Szerinte a zene lendülete és sodrása lendíti túl ilyenkor az embert a megakadáson. Arra a kérdésre, hogy előfordult-e már, hogy megpróbálta kikerülni a hosszabb társalgást vagy egy adott szituációt, hogy elfedje beszédhibáját, azt a választ adta, hogy mindig belekezd a mondandójába. Ha érzi, hogy el fog akadni, akkor esetleg szórendcserével vagy más szavak használatával próbálja elkerülni a megakadást.

Elmondása szerint számára a *k*, *t*, *p* explozív és a *n* nazális beszédhang okoz nehézséget.

Kiskorától kezdve énekel, jelenleg is egy komolyzenei énekegyüttes tagja, amelyben rendszeresen fel is szokott lépni.

Annak ellenére, hogy több évig járt logopédushoz, dadogásáról diagnózis nem született. A vizsgálat eredményei alapján azonban elmondható, hogy a férfi klónusos dadogó, tehát általában a szavak első hangját vagy szótagját ismétli.

Jelenleg első éves pszichológia szakos hallgató egy budapesti egyetemen.

2.2. Anyag, módszer

Az adatközlővel hangfelvételt készítettem. A felvett hanganyagok között szereplő öt beszéd típus a Beszélt nyelvi adatbázis (BEA) protokollját követte (Gósy et al. 2012).

Az első feladat a spontán beszéd volt, amely során az adatközlőnek a tanulmányairól, hobbijáról, valamint az énekléshez való viszonyáról kellett beszélnie. A társalgásban én beszélgettem az adatközlővel az éneklésről, a mai tehetségkutató versenyekről és az operáról. A szövegolvasás során a BEA-ban szereplő *Méreg vagy vitamin?* című szöveget kellett felolvasnia az adatközlőnek. Az interpretált beszéd során az adatközlő feladata az volt, hogy az általam felolvasott *A növények is becsben tartják a testvéri viszonyt* című szöveget egyszeri meghallgatás után saját szavaival foglalja össze. A mondatvisszamondás során pedig öt egyszerű és egy összetett mondatot kellett egyszeri meghallgatás alapján, mondatonként megismételnie az adatközlőnek. A mondatok a következők voltak: *A gyermekek bukfencezni is megtanulnak testnevelésórán; Nemsokára odaérünk, ugye?; Több héten keresztül nem esett az eső, így a föld kiszáradt; Váratlanul kinyílt a rácsos ablak; Kenyeret, vaját és paprikát evett; A hörcsög nem mogorót rágcsál.*

A vizsgálat során hat darab nyelvtörőt is rögzítettem, amelyeket a hangfelvétel során kétszer, körülbelül a 30. percben és az utolsó feladat előtt vettem fel. Ennek célja az volt, hogy megvizsgáljam, a beszédtechnikailag nehezített feladat teljesítése mennyit változik meg a rögzítések között. Ezek a következők voltak:

- (1) *Egy icike-picike pocok pocakon pöckölt egy másik icike-picike pockot, mire a pocakon pöckölt icike-picike pocok is jól pocakon pöckölte az őt pocakon pöckölő icike-picike pockot.*
- (2) *Két kék kőkút körül ireg-forog törpe tarka kurta farkú török tyúk.*
- (3) *Fekete bikapata kopog a patika pepita kövén.*
- (4) *Talán platán? Netalán palánta? Netalántán platánpalánta?*
- (5) *Add meg magad vagy megvagy Vadmeggymag hadnagy!*
- (6) *Nem minden fajta szarka farka tarkabarka, csak a tarkabarka farkú szarkafajta farka tarkabarka, mert ha minden fajta szarka farka tarkabarka volna, akkor minden szarkafajta tarkabarka-farkú szarkafajta volna.*

Végül három dal beszéd- és énekelt változatát is rögzítettem. Az énekek között egy szonon (*Párizsban szép a nyár*), egy parlando előadásmódú népdal (*Megrakják a tüzet*) és egy tempo giusto előadásmódú népdal (*Duna-parton*) szerepelt. Az utóbbi népdalnak egy általam írt szövegváltozatát is rögzítettem a népdal eredeti dallamára. A beszéd- és énekelt változatokat az egyéb feladatok között, véletlenszerű sorrendben rögzítettem, két-két versszakkal, az

adatközlő által választott kezdőhangról. Elsőként a *Párizsban szép a nyár* című szonon beszélt változatát, majd a *Duna-parton* kezdetű népdal énekelt változatát, ezt követően pedig a szonon énekelt változatát rögzítettem. Ezek után következett a *Megrakják a tüzet* kezdetű népdal beszélt változata, majd a *Duna-parton* kezdetű népdal általam írt szövegének énekelt változata. Hatodikként vettem fel a *Megrakják a tüzet* kezdetű népdal énekelt változatát, végül pedig a *Duna-parton* kezdetű népdal énekelt változata következett.

A beszéd- és énekelési feladatokat az adatközlő a helyszínen, közvetlenül az adott feladat felvételét megelőzően kapott meg, így mindegyik feladat új volt a számára, tehát nem volt lehetősége begyakorolnia, átolvasnia azokat. A hangfelvételt megelőzően csak a típusfeladatokat ismerttettem vele a gördülékeny felvétel érdekében.

A felsorolt szövegtípusokban a megakadásjelenségeket vizsgáltam. A megakadásjelenség olyan jelenség, amely a spontán beszéd artikulációs, illetve perцепciós folyamatosságát megakasztja (Gósy 2004a). A megakadásjelenségek közül három megakadástípusnak: a hezitálásnak, a szóismétlésnek és a szótagismétlésnek a szószámra vetített, valamint a beszédidőre vetített átlagos arányát vizsgáltam meg az egyes feladatokban. A nyelvtörők és a dalok beszéd- és énekelt változatában ezeket a megakadásokat nem különítettem el különálló csoportokba, hanem a három típust együtt vizsgáltam. A BEA szövegtípusaiban azonban a három megakadástípus előfordulását külön-külön mértem meg. A megakadás/szó adatot úgy határoztam meg, hogy az egyes szövegtípusokban előforduló megakadásokat elosztottam az adott szövegtípus szószámával, a megakadások beszédidőre vetített átlagos arányánál pedig az egy percre jutó megakadások átlagos arányát számoltam ki.

A szóismétlések esetében, ha az adatközlő egy szót ugyanabban az alakban több alkalommal ismételt meg egymás után, akkor azt több ismétlésnek számoltam (2 darab ismétlés: *hogy-hogy*). Ám a szótagismétlésnél egy darab ismétlésnek számoltam azt is, ha egy szótagot akár kettőnél több alkalommal ismételt meg az adatközlő (1 darab ismétlés: *gyögyökereket, vévévélémmennyel*).

A hangfelvételt megelőzően a kísérleti személy megkapta a vizsgálatról szóló Tájékoztatót, majd pedig aláírta a Hozzájárulási nyilatkozatot. Az adatközlővel készített hangfelvételt csendesített szobában, 44,1 kHz-es frekvencián, 16 bit-en, az Audacity nevű programmal rögzítettem. A hangfelvételeket először szakasz-, majd pedig szószinten annotáltam a Praat 5.4 beszédelemző szoftver segítségével (Boersma–Weenink 2012). Ezt követően az egyes szövegtípusokban előforduló hezitálások, szó- és szótagismétlések számát határoztam meg. Végül pedig az egyes szövegtípusokban produkált beszédtempót mértem meg. Az adatok elemzését az Excel és az SPSS 15.0 szoftver segítségével végeztem el.

3. Eredmények

3.1. A nyelvtörők megakadásainak elemzése

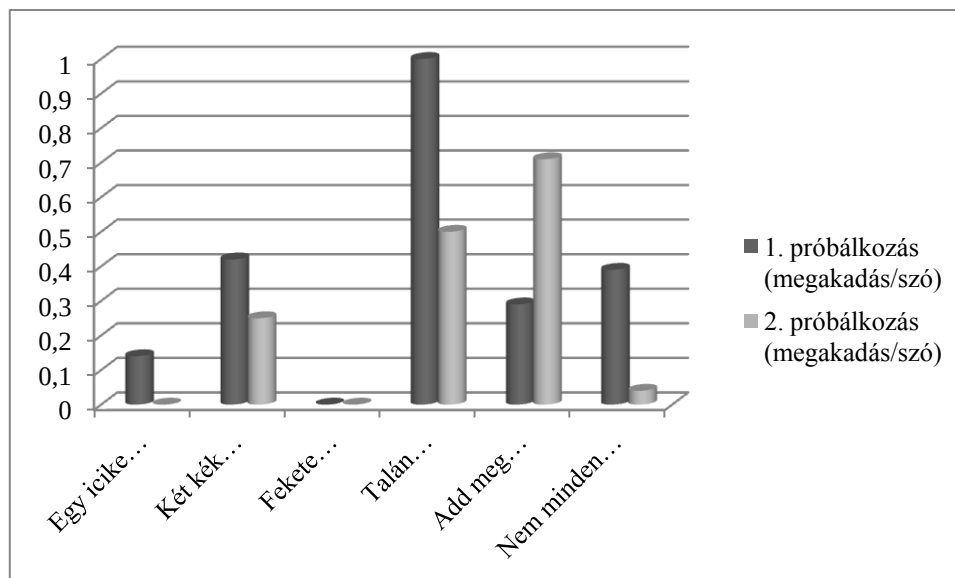
A nyelvtörők olvasása, felmondása a beszédtechnika területén mindennapos gyakorlatnak számít, amely mind a hibátlan artikuláció, mind pedig a szupraszegmentumok helyes elsajátítását szolgálja. A nyelv- és beszédfejlesztő, a logopédus, valamint a kommunikációs szakember képzésében ez a feladat eleinte – hasonlóan a kommunikációval professzionális szinten nem foglalkozó egyén számára – nagy kihívást jelent. Tehát azért is esett a választásom a nyelvtörőkre, mert szándékomban állt megvizsgálni azt, hogy mennyire nehéz a dadogó számára ez a feladat.

A nyelvtörőket két alkalommal, először körülbelül a 30. percben, majd pedig az utolsó feladat előtt rögzítettem. Ennek oka az volt, hogy kíváncsi voltam, mennyire segít az adatközlőnek a kimondásban a már ismert szöveg újraolvasása, valamilyen szintű begyakorlása.

Ebben a feladatban a megakadásokat vizsgáltam, de a hezitálást, szó- és szóismétlést nem különítettem el különálló csoportokba.

Az eredmények a következők lettek. Az első nyelvtörő szószáma 29, a második nyelvtörő szószáma 12, a harmadik nyelvtörő szószáma 7, a negyedik nyelvtörő szószáma 6. Az ötödik nyelvtörő 7, a hatodik pedig összesen 28 szóból áll. Az 1. nyelvtörő első próbálkozásában 4 darab (0,14 megakadás/szó), a másodikban 0 darab megakadás (0 megakadás/szó); a 2. nyelvtörő első próbálkozásában 5 darab (0,42 megakadás/szó), a másodikban 3 darab (0,25 megakadás/szó) megakadás volt. A 3. nyelvtörőben egyik alkalommal sem fordult elő megakadás (0 megakadás/szó). A 4. nyelvtörőben először hat darab (1 megakadás/szó), majd pedig három darab (0,5 megakadás/szó) megakadás fordult elő. Az 5. nyelvtörőben először kettő darab (0,29 megakadás/szó), majd pedig öt darab megakadás (0,71 megakadás/szó) volt. Végül a 6. nyelvtörő először tizenegy darab (0,39 megakadás/szó), majd pedig egy darab (0,04 megakadás/szó) megakadást tartalmazott.

Az említett eredményeket szemlélteti a 3.1. ábra.

3.1. ábra: A nyelvtörőkben előforduló megakadások szószámra vetített átlagos aránya

Az eredményekből látható, hogy a 3. nyelvtörőben egyáltalán nem fordult elő megakadásjelenség. Ennek az adatközlő szerint az volt az oka, hogy a hat nyelvtörő közül ez volt az egyetlen, amelyet ismert, és már többször el is mondott életében. A többi ismeretlen volt számára. A 3. és az 5. nyelvtörő kivételével minden esetben a második próbálkozás során produkált kevesebb megakadást az adatközlő. E szerint igaz lehet az, hogy az újraolvasás, a gyakorlás által javulhat a dadogó beszédprodukciója.

Az 1. nyelvtörő második próbálkozásában nem fordult elő egyetlen megakadásjelenség sem, ám ennek ellentéte az 5. nyelvtörő, amelynél a másodszori olvasás során fordult elő több megakadás. Ennek egyelőre nem lehet tudni, hogy mi állhat a háttérében. Érdekes módon az 1. nyelvtörő tartalmazta a legtöbb – az adatközlő által annak nyilvánított – „nehéz” mássalhangzókat, összesen 47 darabot, míg az 5. nyelvtörő tartalmazta a legkevesebbet, összesen 1 darabot. Ennek feltárására érdemes lesz a későbbiekben nagyobb korpusz alapján dolgozni, amelyből kiderülhet, mi is állhat a megakadások háttérében.

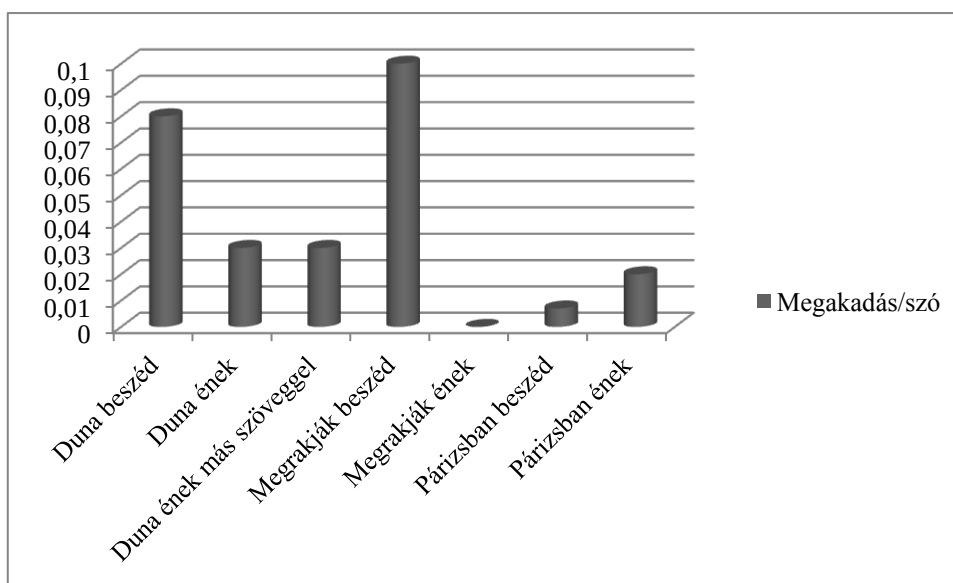
3.2. A dalok beszéd- és énekelt változataiban előforduló megakadásainak elemzése

Az egyes énekek beszélt és énekelt változatainak vizsgálatát azért tartottam fontosnak, hogy megvizsgáljam, mennyire teljesül a már említett állítás, miszerint éneklés közben csökken a dadogás mértéke (Lajos 2009). Kíváncsi voltam, hogyan alakul a különböző dalokban a megakadások előfordulásának aránya.

Ebben a feladatban – az előbbiekhöz hasonlóan – az egyes produktumokban előforduló megakadás/szó arányt vizsgáltam meg. Hasonlóan a nyelvtörők feladatához, itt sem különítettem el a hezitálást, a szó- és szótagismétlést különálló csoportokba.

Az eredmények a következők lettek. A *Duna-parton* kezdetű népdal összesen 36 darab szót, a *Megrakják a tüzet* kezdetű népdal 27 darab szót, a szonon pedig 150 darab szót tartalmazott. A *Duna-parton* kezdetű népdal beszélt változatában 3 darab (0,08 megakadás/szó), énekelt változatában 1 darab (0,03 megakadás/szó), az általam írt szöveg énekelt változatában pedig szintén 1 darab (0,03 megakadás/szó) megakadás fordult elő. A *Megrakják a tüzet* kezdetű népdal beszélt változata 3 darab (0,01 megakadás/szó), az énekelt változata 0 darab (0 megakadás/szó) megakadást tartalmazott. A szonon beszélt változatában összesen 1 darab (0,007 megakadás/szó), énekelt változatában pedig 3 darab (0,02 megakadás/szó) megakadás volt.

A fenti eredményeket szemlélteti a 3.2. ábra.

3.2.ábra: Az énekekben előforduló megakadások szószámra vetített átlagos aránya

Az eredmények szerint a két népdal beszélt változatában nagyobb arányban fordult elő megakadás, mint az énekelt változatokban. Ám a szonon esetében ez fordítva alakult. Itt az énekelt változatban produkált több megakadást az adatközlő. Természetesen ezeknek a megakadásoknak az aránya igen csekély, hiszen ahol a legtöbb megakadás történt, vagyis a *Megrakják a tüzet* kezdetű népdal beszélt változatában is 0,1 darab megakadás történt szavanként. És ennek a népdalnak az énekelt változata volt az, amelyben egyáltalán nem fordult elő megakadás.

Ezt a három dalt mind ismerte az adatközlő, de míg a két népdalt már régen nem énekelte, a szonon repertoárdarabjai közé tartozott.

Jelen vizsgálat alapján a népdalok esetében igaz az az állítás, hogy éneklés közben csökken a dadogás mértéke, de a három dal közül csak egyik énekelt változatában szűnt meg teljesen a megakadás. Erre a feladatok sorrendje – tehát a fáradtság – nem adhat okot, hiszen nem az a feladat sikerült a legjobban, amelyet elsőként rögzítettem, és nem az lett a legrosszabb, amelyiket utoljára vettem fel. Ebben az esetben inkább az adatközlő preferenciája állhat a háttérben.

Érdemes megjegyezni, hogy a dalok beszédváltozata közben a vizsgált személy több alkalommal bólogatott a fejével, és a szótagoláshoz hasonlóan olvasott fel, amit véleményem szerint saját felolvasásának könnyítése végett alkalmazott. Ez tehát alátámasztja a szakirodalomban írtakat, vagyis hogy a ritmus és az ütem megléte csökkenti a dadogás mértékét, mert elvonja a figyelmet a helyes olvasásról.

3.3. A BEA szövegtípusaiban előforduló megakadások elemzése

A BEA-t, azaz a Beszélt nyelvi adatbázist 2012-ben kezdték el fejleszteni a MTA Nyelvtudományi Intézet Fonetikai Osztályának munkatársai. Ennek az adatbázisnak célja, hogy a magyar anyanyelvű, ép beszédű, 20 és 90 év közötti budapesti lakosok beszéde összehasonlíthatóvá váljék. Az adatbázis különlegessége, hogy nemzetközi összehasonlításban is nagy mennyiségű felvételt tartalmaz, amelyeket azonos akusztikai körülmények között, azonos protokoll szerint rögzítenek (Auszmann 2013).

Dadogó esetében eddig csak egy alkalommal rögzítették a BEA egyes szövegtípusait (Gósy–Bóna 2012), így érdekelt, az általam vizsgált személy hogyan teljesíti az egyes feladatokat. Jelen esetben az adatbázis öt szövegtípusát választottam ki: – hasonlóan az említett tanulmányban szerepeltekhez – a spontán beszédet, a társalgást, az interpretált beszédet, a mondatvisszamondást és a szövegolvasást.

Ezeket a feladatokat nem a leírt sorrendben, hanem random módon rögzítettem.

Az említett szövegtípusokban a hezitálást, a szóismétlést és a szótagismétlést vizsgáltam, de az előbbiektől eltérően, itt külön mértem az egyes típusok előfordulásait. A hezitálás alatt az *ö, öm, ööm, öhm* formákkal kitöltött szünetet, szóismétlés alatt a teljes szó megismétlését (*a a*), míg szótagismétlés alatt az egyes szótagok ismétlését (*gyü-gyümölcsökön*) értem. Elsőként ezeket a megakadásokat a beszédidőre vetítve vizsgáltam meg, megakadás/perces arányban, ezt követően pedig a három különböző megakadás szószámra vetített arányait elemeztem.

3.3.1. Megakadásjelenségek a beszédidőre vetítve

A spontán narratívával kezdődött az adatközlővel készült felvétel. Ennek időtartama összesen 108 másodperc volt, de a vizsgálatban csak 1 percnyi időtartamot, 00:30–01:30 közötti felvételt vizsgáltam meg. Ennek oka az volt, hogy megpróbáltam kiszűrni a stresszhelyzetből adódó megakadásokat, amelyeket a stúdióköörülmények okoztak. A vizsgált 1 perc alatt hezitálásból 8 darab, szóismétlésből 5 darab, szótagismétlésből 4 darab fordult elő.

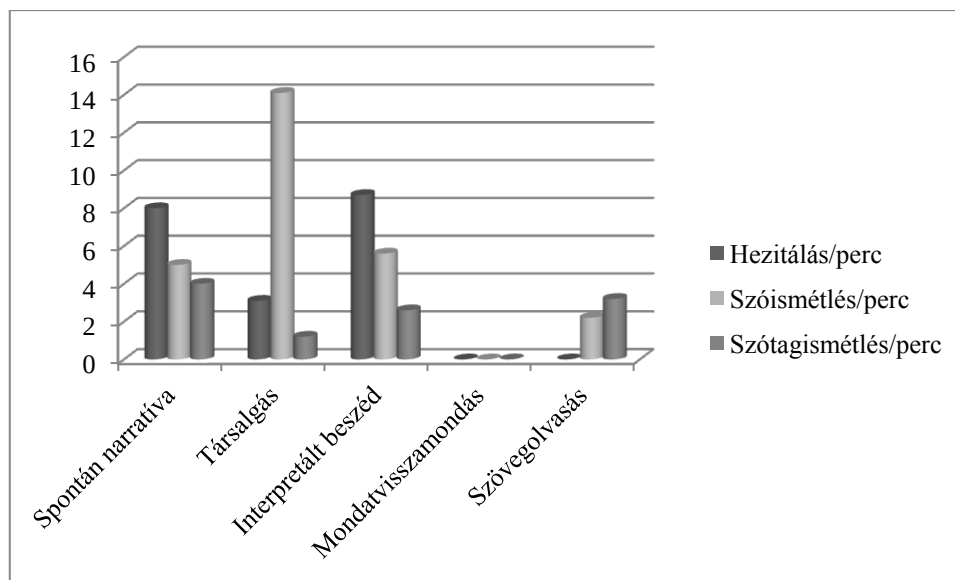
A társalgás azon része, amelyben az adatközlő beszélt, összesen 153 másodpercig tartott. Ennél a szövegtípusnál percenként átlagosan 3,1 hezitálás, 14,1 szóismétlés és 1,2 szótagismétlés fordult elő.

Az interpretált beszéd 117 másodpercig tartott, ebben a beszéd típusban 1 perc alatt átlagosan 8,7 hezitálás, 5,6 szóismétlés és 2,6 szótagismétlés volt.

A mondatvisszamondás során összesen öt egyszerű és egy összetett mondatot kellett az adatközlőnek megismételni rögtön a felvételkészítő felolvasása után. Ennél a szövegtípusnál egyik megakadásból sem fordult elő egy sem.

A szövegolvasás teljes időtartama 166 másodperc volt, melyben 1 perc alatt átlagosan 0 hezitálás, 6 szóismétlés és 9 szótagismétlés fordult elő.

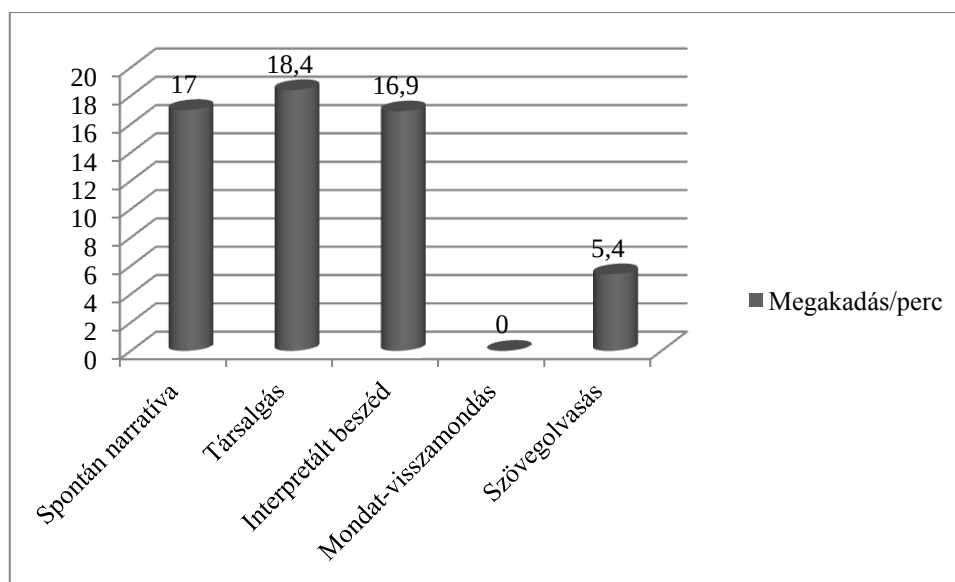
A beszédidőre vetített eredményeket szemlélteti a 3.3. ábra.

3.3. ábra: Megakadásjelenségek a beszédidőre vetítve (különböző csoportokban)

A fenti ábra jól szemlélteti, hogy míg a spontán narratívában és az interpretált beszédben a hezitálás, a társalgásban a szóismétlés, addig a szövegolvasásban a szótagismétlés a leggyakrabban előforduló megakadás a beszédidőre vetítve.

A 3.4. ábra az 1 perc alatt előforduló összes vizsgált megakadás darabszámát mutatja.

3.4. ábra: Megakadásjelenségek a beszédidőre vetítve (összesen)

Az ábra alapján látható, hogy a spontán narratívában, a társalgásban és az interpretált beszédben fordult elő a legtöbb megakadás, ezt követte a szövegolvasás. A mondatvisszamondás pedig nem tartalmazott megakadást. Ezek az adatok megegyeznek a szakirodalomban foglalt eredményekkel, miszerint a mondatvisszamondás és a szövegolvasás sokkal könnyebb feladat a beszélő számára, hiszen itt csak az artikulációs tervezést és a kimondást kell végrehajtania, mivel egy szemantikailag és szintaktikailag kész szöveg áll a rendelkezésére.

3.3.2. Megakadásjelenségek a szószámra vetítve

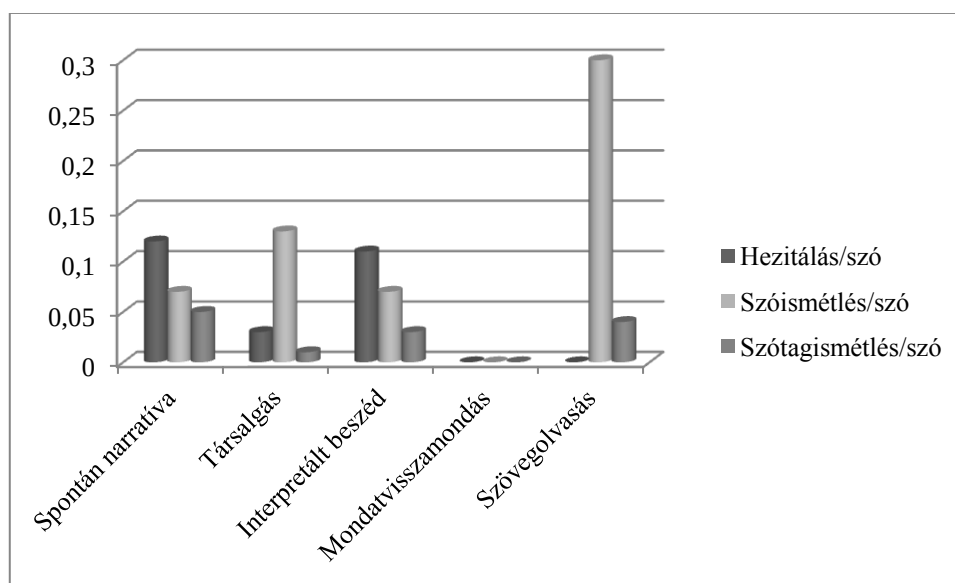
Ezeknél a szövegtípusoknál a már említett három megakadásjelenség-típust a szószámra vetítve is megvizsgáltam, vagyis elemeztem, hogy hány szóra jut egy-egy hezitálás, szóismétlés és szótagismétlés.

A spontán narratívában vizsgált 60 másodperc 75 szót tartalmazott, így 0,12 hezitálás/szó, 0,07 szóismétlés/szó és 0,05 szótagismétlés/szó fordult elő. A társalgás összesen 267 szót tartalmazott, így az előforduló megakadások eredménye a következő: 0,03 hezitálás/szó, 0,13 szóismétlés/szó, 0,01 szótagismétlés/szó. Az interpretált beszéd összesen 155 szóból állt. A

hezitálás aránya itt 0,11 hezitálás/szó, a szóismétlés aránya 0,07 szóismétlés/szó, míg a harmadik megakadás aránya 0,03 szótagismétlés/szó. A mondatvisszamondás során összesen 35 szó hangzott el, de itt egyáltalán nem fordult elő megakadás. A szövegolvasás 234 szót tartalmazott, ebből hezitálás nem fordult elő, 0,3/szó a szóismétlés aránya és 0,04 szótagismétlés fordult elő szavanként átlagosan.

Néhány példa az említett megakadásokra: *ez a – ez a, vagy – vagy – vagy, és akkor így – és akkor így, hahasználták, nőnttek.*

Az eredményeket a 3.5. ábra szemlélteti.

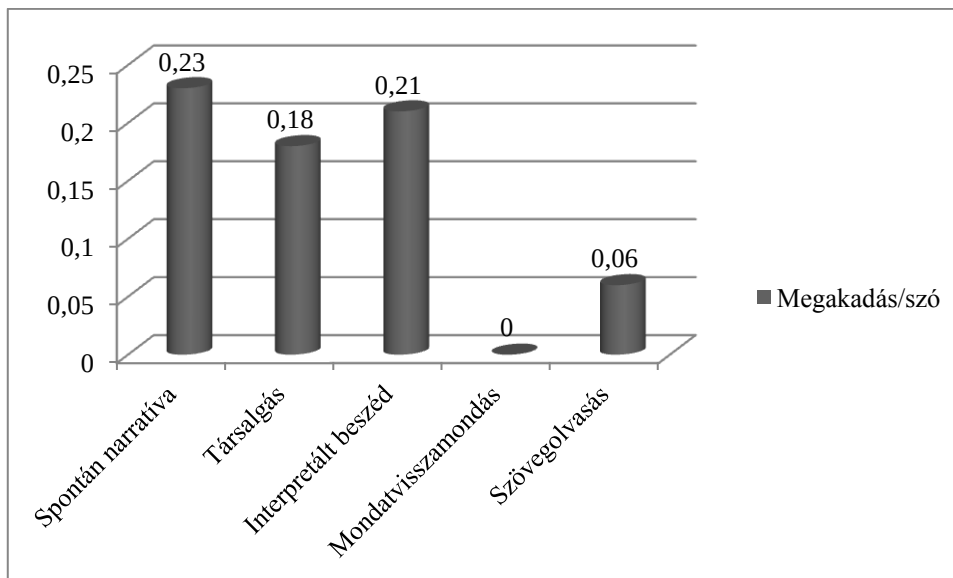
3.5. ábra: Megakadásjelenségek a szószámra vetítve (különböző csoportokban)

Az időtartamra vetített eredményekhez viszonyítva a 3.5. ábrán a szószámra vetített eredmény némiképp eltérő előfordulást mutat. A spontán narratívában és az interpretált beszédben az előbbiekhöz hasonlóan a hezitálás a leggyakrabban jelentkező megakadásjelenség, a társalgásban a szóismétlés a leggyakoribb, ám a szövegolvasásnál – ellentétben az időtartamra vetített eredményekkel – szintén a szóismétlés a leggyakrabban előforduló jelenség.

Ha ezeknek a megakadástípusoknak – a három csoportot összesítve – az összes előfordulását vizsgáljuk, az eredmények az alábbi módon alakulnak. A spontán beszéd 75 szava alatt 17 megakadás (0,23 megakadás/szó), a társalgás 267 szava alatt 47 megakadás (0,18 megakadás/szó), az interpretált beszéd 155 szava alatt pedig 33 megakadás fordult elő (0,21 megakadás/szó). A mondatvisszamondás megakadásjelenségeinek aránya 0

megakadás/szó. Végül a szövegolvasás 234 szava alatt 15 megakadás fordult elő (0,06 megakadás/szó).

A 3.6. ábra az egyes szövegtípusokban előforduló összes vizsgált megakadás darabszámát mutatja az összes szószámra vetítve.

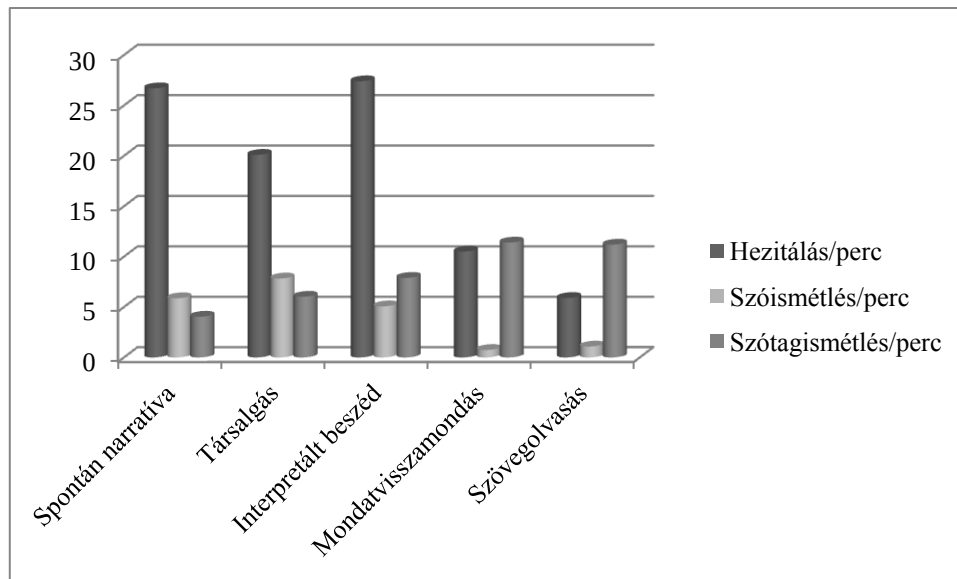
3.6. ábra: Megakadásjelenségek a szószámra vetítve (a három típus összege)

A 3.6. ábráról összesítve elmondható, hogy a spontán narratíva tartalmazta a legtöbb megakadást, a szövegolvasásban csekély számú megakadás fordult elő, a mondatvisszamondás pedig egyáltalán nem tartalmazott megakadásokat.

3.3.3. A szakirodalmi adatokkal való összehasonlítás

Amint azt már az *Anyag, módszer* című alfejezetben írtam, össze kívánom vetni a Gósy Mária és Bóna Judit 2012-es, angol nyelvű tanulmányukban szereplő eredményeket az általam vizsgált adatközlő eredményeivel.

Az idézett tanulmány eredményeit szemlélteti a 3.7. ábra.

3.7. ábra: Gósy-Bóna eredményei (2012)

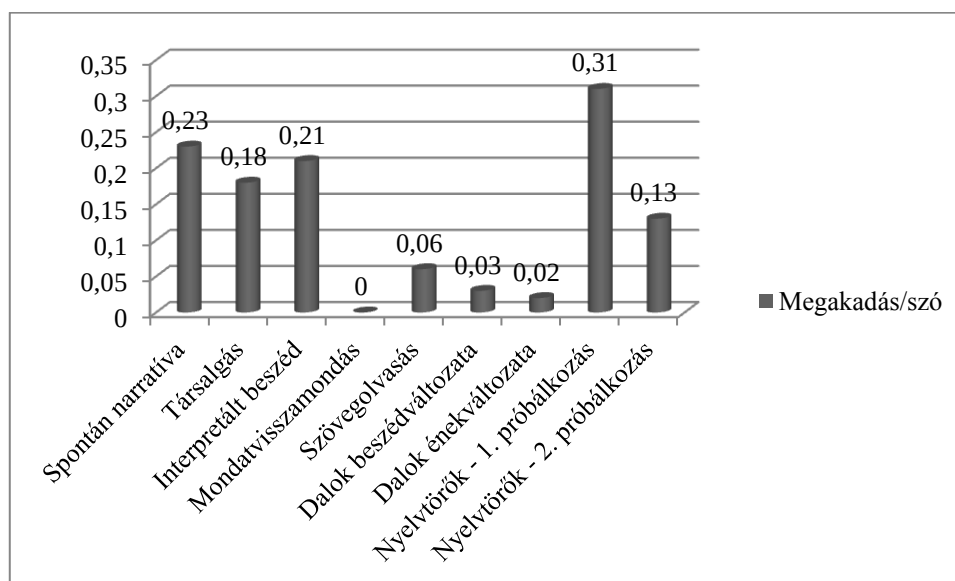
Az ábra jól szemlélteti, hogy a Gósy és Bóna 2012-es tanulmányában szereplő dadogó eredményei szerint a spontán narratívában, a társalgásban és az interpretált beszédben a hezitálás aránya volt a legnagyobb a beszédidőre vetítve, míg a mondatvisszamondásnál és a szövegolvasásnál a szótagismétlés volt a leggyakrabban előforduló jelenség.

Az általam vizsgált dadogóhoz viszonyítva ezek a megakadásjelenségek jóval gyakrabban fordultak elő a dadogó produkciójában, adat/perces arányban mérve. Feltűnő, hogy míg nálam a mondatvisszamondásban egyáltalán nem fordult elő megakadás, Gósy és Bóna (2012) adatai szerint hezitálásból és szóismétlésből több mint 10 jelent meg egy perc alatt. Míg az általam vizsgált személy társalgásában fordult elő 1 percre lebontva a legtöbb szóismétlés (14,1 szóismétlés/perc), addig Gósy-Bóna (2012) eredményei szerint a legtöbb megakadás az interpretált beszédben fordult elő (27,4 hezitálás/perc). A 3.7. ábra alapján jól látható, hogy a Gósy és Bóna által vizsgált dadogó beszédprodukciójában jóval több megakadásjelenség fordult elő, mint az általam vizsgált személy beszédprodukciójában.

3.4. A vizsgált szövegtípusok megakadásainak szószámra vetített aránya

Az általam vizsgált szövegtípusokban (spontán narratíva, társalgás, interpretált beszéd, mondatvisszamondás, szövegolvasás, dalok beszéd- és énekelt változata, nyelvtörők) látható, hogy az előforduló megakadások összesített eredménye nagyon ingadozó. Ezek hátterében többek között az egyén preferenciája, a koncentrációs képesség, a mesterséges környezet, valamint a gyakorlottság állhat.

A 3.8. ábra az összes szövegtípus összesített megakadásainak (hezitálás, szóismétlés, szótagismétlés) számát szemlélteti megakadás/szó arányban.

3.8. ábra: Vizsgált szövegtípusok megakadásainak (hezitálás, szóismétlés, szótagismétlés összesítve) szószámra vetített átlagos aránya

Az ábra alapján elmondható, hogy megakadás/szó arányban a legtöbb megakadás a következő szövegtípusokban fordult elő: a nyelvtörők első próbálkozásában átlagosan 0,31 megakadás fordult elő szavanként, ezt követi a spontán narratíva, amelyben átlagosan 0,23 megakadás volt szavanként.

Ezzel szemben a legkevesebb megakadást az alábbi beszéd típusokban mértem. A dalok énekelt változatában elhanyagolható a megakadások száma (0,02 megakadás/szó), a mondatvisszamondásban pedig egyáltalán nem fordult elő megakadásjelenség (0 megakadás/szó).

Az ábrán látható eredmények bizonyítják azt a tényt, hogy a dadogás tünetei és súlyossági foka különböző lehet, és ez a különbség az adott személy egyes feladataiban is jól kirajzolódik.

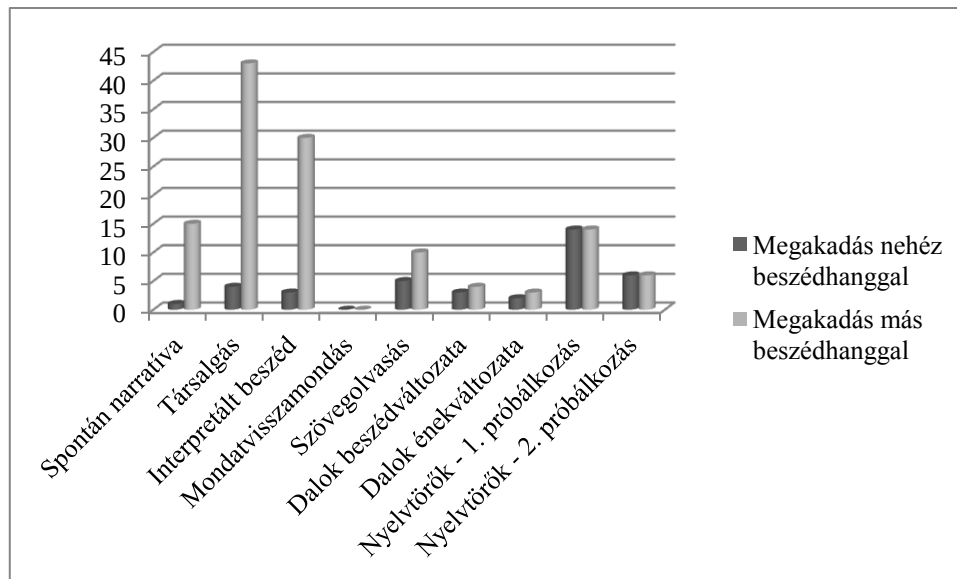
3.5. A vizsgált szövegtípusok megakadásaiban lévő mássalhangzók

Az előbbi alfejezetben a vizsgált szövegtípusok megakadásainak szószámra vetített arányát vizsgáltam. A 3.8. ábra jól szemlélteti a különböző szövegtípusokban előforduló megakadások egymáshoz viszonyított arányát.

Amint azt a *Kísérleti személy* című alfejezetben leírtam, az adatközlő elmondta, hogy neki mely mássalhangzók artikulációja okoz problémát. Ez a *p*, *t*, *k* explozív és a *n* nazális volt. Ebben az alfejezetben a megakadásjelenségekben előforduló mássalhangzók arányait mértem meg. Jelen esetben a szó- és szótagismétléseket vizsgáltam meg, az eredményeket összesítve közlöm, tehát nem számolom külön a szóismétlések és külön a szótagismétlések arányait. A hezitálást nem vizsgáltam, mert ott csak az *ö*, *öm*, *ööm*, *öhm* formák fordultak elő.

Az eredmények a következők lettek. A spontán narratívában összesen 16 megakadás fordult elő, ebből 1 (6,3%) esetben a *k* explozív okozta a megakadást (*kükkülönböző*), a többi 15 (93,7%) esetben más mássalhangzóknál fordult elő megakadás (pl. *fofolyamán*, *ez-ez*). A társalgásban a szó- és szótagismétlések megakadásainak összege 47, ebből 4 (8,5%) alkalommal az adatközlő által nehéznek nyilvánított beszédhangoknál (3 *n*, 1 *k*) (pl. *nem-nem-nem*), 43 (91,5%) alkalommal egyéb mássalhangzóknál következett be a megakadás (pl. *róróluk*). Az interpretált beszédben 33 alkalommal volt megakadás, ebből 3 (9%) alkalommal a nehéznek nyilvánított mássalhangzóknál (1 *n*, 2 *k*) (pl. *kkkukukukutatások*), 30 (91%) alkalommal más mássalhangzóknál következett be a megakadás (pl. *hahasználták*). A mondatviisszamondásnál nem történt megakadás. A szövegolvasásnál összesen 15 megakadás fordult elő, ebből 5 (33,3%) esetben a nehéznek nyilvánított hangzóknál (1 *n*, 1 *k*, 3 *t*) (pl. *zözsözségekbe*), 10 (66,7%) alkalommal más beszédhangoknál (pl. *egy-egy*). A dalok beszédváltozatában összesen 7 megakadás volt, ebből 3 (42,9%) alkalommal a problémás mássalhangzóknál (1 *k*, 1 *t*, 1 *n*) (pl. *ne-ne*), 4 (57,1%) alkalommal más helyen (pl. *örl-ölnek*). A dalok énekelt változatában 5 alkalommal fordult elő megakadás, 2 (40%) esetben problémás helyen (1 *p*, 1 *t*) (pl. *ejt-ejte*), 3 (60%) alkalommal máshol (pl. *új pél-új példányt*). A nyelvtörők első próbálkozásában, a szó- és szóismétlésekben összesen 28 megakadás fordult elő, 14 (50%) alkalommal problémás helyen (5 *p*, 1 *k*, 4 *t*, 4 *n*) (pl. *a pocakon-a pocakon*), 14 (50%) esetben más mássalhangzóknál (pl. *babarka*). A nyelvtörők második próbálkozásában pedig összesen 12 megakadás történt, 6 (50%) alkalommal problémás helyen (2 *k*, 2 *t*, 2 *n*) (pl. *kökörrül*), ugyancsak 6 (50%) alkalommal más mássalhangzók okozták a megakadást (pl. *memeg vagy*).

A fenti eredményeket szemlélteti a 3.9. ábra.

3.9. ábra: A vizsgált szövegtípusok szó- és szótagismétléseinek megakadásaiban lévő mássalhangzók

Az ábra alapján elmondható, hogy hat szövegtípusnál (spontán narratíva, társalgás, interpretált beszéd, szövegolvasás, dalok beszéd- és énekváltozata) olyan mássalhangzóknál fordult elő több megakadás, amelyeket az adatközlő nem nyilvánított problémásnak. Két szövegtípusnál (nyelvtörők első és második változata) pedig egyenlő arányban fordult elő megakadás az adatközlő által nehéznek nyilvánított mássalhangzóknál és egyéb mássalhangzóknál.

Az adatok arra engednek következtetni, hogy az adatközlő által nehéznek nyilvánított mássalhangzók, vagyis a *p*, *t*, *k* explozív és a *n* nazális kevesebb problémát okoz az artikulációnál, mint más mássalhangzók.

3.6. A BEA szövegtípusaiban mért beszédtempóértékek

A beszéd sebessége azon alapul, hogy milyen lassúak vagy gyorsak a különböző artikulációs tevékenységek. Ha lassabban képezzük a beszédhangokat, akkor lassabb lesz a beszédünk, ha pedig gyorsabban ejtjük ki egymás után a hangokat, akkor gyorsabb lesz az elhangzó közlés. A beszédünkbe iktatott szünetek megnövelik a beszédidőnket, és befolyásolják a beszédpartnerünk beszédünkről kialakított érzetét. A beszéd sebessége egyénenként különböző lehet, és ezt is számos körülmény befolyásolja: a lelki és fizikai állapot, valamint az a környezet, amelyben beszélnünk kell. A beszéd sebességénél kétféle értéket különböztetünk meg, az artikulációs tempót és a beszédtempót. Az előbbi a beszédjelek képzésének a sebességét mutatja meg, ilyenkor nem vesszük figyelembe a

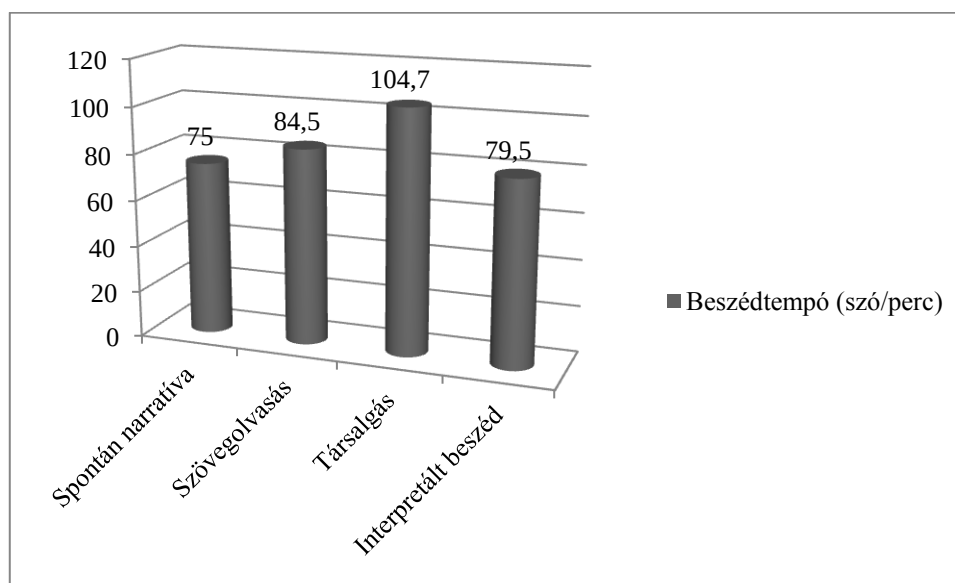
szüneteket és a megakadásjelenségeket. A beszédtempó pedig az időegységre eső nyelvi jelek számát jelenti, amelybe mind a szünet, mind a megakadásjelenség beletartozik (Gósy 2004b).

A beszédtempó kiszámításakor meghatároztam az egyes szövegtípusok szavainak összegét, majd azt elosztottam a beszéd teljes időtartamával.

A dadogóval készült vizsgálat során célom volt négy beszéd típus, a spontán narratíva, a társalgás, az interpretált beszéd, valamint a szövegolvasás során produkált beszédtempó értékének meghatározása. Úgy gondolom, hogy a mindennapi élet során ezeket a szövegtípusokat gyakran alkalmazzuk különféle helyzetekben, így ezek alkalmassá válnak a dadogó beszédtempójának meghatározására is.

A spontán narratíva vizsgált 60 másodperce összesen 75 szót tartalmazott, így a beszédtempó értéke ennél a szövegtípusnál 75 szó/perc volt. A szövegfelolvasás 166 másodperce alatt 234 szó hangzott el, így a mért beszédtempó 84,5 szó/perc. A társalgás összesen 153 másodpercig tartott, ez alatt a vizsgált személy 267 szót ejtett ki, ennek beszédtempóértéke 104,7 szó/perc. Az interpretált beszéd 117 másodperce alatt pedig 155 szó hangzott el, így ennek beszédtempó értéke 79,5 szó/perc.

Az eredményeket a 3.9. ábra szemlélteti.

3.9. ábra: A BEA szövegtípusainak beszédtempóértéke

Az ábráról leolvasható, hogy a spontán narratíva beszédtempója volt a legalacsonyabb, a társalgás beszédtempója pedig a legmagasabb. Ennek oka a dadogás következtében jelen lévő megakadásjelenségek számában keresendő. A 3.6. ábrával való összehasonlításból látható, hogy a spontán beszédben volt a legnagyobb a megakadás szószámra vetített aránya (0,23

megakadás/szó), ezt követte az interpretált beszéd, amelyben 0,21 megakadás/szó volt az átlagos szószámra vetített arány. Ennél a két szövegtípusnál egyértelmű a kapcsolat: minél több a megakadások száma, annál alacsonyabb a beszédtempó. Ám a társalgásnál és a szövegolvasásnál már nem egyértelmű a kapcsolat. A 3.9. ábrán látható, hogy a társalgás közben volt a legmagasabb a dadogó beszédtempója, de ennél a szövegtípusnál 0,18 megakadás/szó volt a szószámra vetített átlagos aránya a megakadásoknak, míg a szövegolvasásban csupán 0,06 megakadás fordult elő szavanként.

Ám ezeket az eredményeket összehasonlítva a Gósy Mária által mért lassú beszélők beszédtempóértékeivel, melynek átlagos értéke 114 és 130 szó/perc között helyezkedik el (Gósy 2004b: 206), elmondható, hogy az általam vizsgált dadogó beszédtempója még az ép artikulációjú, lassú beszélő beszédtempó értékeinél is jóval alacsonyabb.

4. Következtetések

Jelen kutatás egy olyan munka, amelyben a beszédfolyamatosságot befolyásoló tényezőket vizsgáltam a dadogásban, különböző szövegtípusokban.

A Gósy–Bóna 2012-es tanulmány eredményeivel való összevetés alapján megállapítható, hogy az általam vizsgált dadogó beszédprodukcijában sokkal kevesebb megakadásjelenség fordult elő a beszédidőre vetítve. Míg nálam a társalgásban, a szóismétlésben fordult elő a legtöbb megakadás (14,1 szóismétlés/perc) a beszédidőre vetítve, addig az idézett tanulmányban három alkalommal, a spontán narratíva, a társalgás és az interpretált beszéd hezitálásának egy percre vetített átlagos aránya mind a három alkalommal 20 és 30 hezitálás/perc arányban mozgott. Az eredmények ilyen mértékű eltérésének hátterében feltételezhetően az áll, hogy az angol nyelvű tanulmány adatközlőjének beszédzavara sokkal súlyosabb volt, mint az általam vizsgált dadogóé. Természetesen meg kell jegyezni, hogy az eredmények összehasonlításakor figyelembe kell venni, hogy a két vizsgálat más időben, más nemű és korú adatközlővel történt.

A vizsgált szövegtípusok szó- és szótagismétléseiben lévő mássalhangzók eredményei alapján arra lehet következtetni, hogy az adatközlő által nehéznek nyilvánított mássalhangzók, vagyis a *p*, *t*, *k* explozíva és a *n* nazális kevesebb problémát okoz az artikulációnál, mint más mássalhangzók. Elképzelhető, hogy a dadogónak ezek a hangzók régen problémát okoztak, de a terápiák következtében ezeknek a hangzóknek a képzése nagymértékben javult. Az is magyarázatul szolgálhat erre a kérdésre, hogy a dadogó azért érzi ezeket a beszédhangokat a

legproblémásabbaknak, mert ezek akasztják meg a legjobban, a leghosszabb időre. Azoknál a mássalhangzóknál, amelyek a dadogó szerint nem okoznak problémát, az eredmények alapján elmondható, hogy elég nagy variabilitást mutatnak a megakadások tekintetében. A megakadások szófaji csoportját tekintve elmondható, hogy a legtöbb megakadás funkciószavakban történt, amelyek összesítve kevesebb, az adatközlő által nehéznek nyilvánított mássalhangzót tartalmaznak. Így az eddigi adatok alapján nem állapítható meg biztosan, hogy mely beszédhangok képzése nehezített a dadogó számára.

A dolgozat bevezetőjében leírt hipotéziseim csak részben teljesültek. 1. Igazolódni látszik az a feltevés, hogy a legtöbb megakadás a nyelvtörőkben fordul elő. Ennek oka a nehéz beszédtechnikai feladatban keresendő. Ám a nyelvtörők mellett a spontán narratívában lévő megakadások száma is igen jelentős, a szószámra vetítve. Ennek az a magyarázata, hogy ebben a szövegtípusban nem áll a beszélő rendelkezésére egy megtervezett szöveg, hanem azt neki magának kell megterveznie. 2. Hipotézisem szerint éneklés közben teljesen megszűnik a beszéd szaggatottsága, vagyis a megakadásjelenségek eltűnnek. Ez a feltevés csak részben igazolódott, hiszen a dalok énekelt változatában elenyésző, 0,02 megakadás/szó volt a megakadások szószámra vetített átlagos aránya. Tehát a megakadások nem tűntek el teljes mértékben, de számuk igen csekély. A mondatvisszamondás során azonban egyáltalán nem fordultak elő megakadásjelenségek, ami azt mutatja, hogy az esettanulmány adatközlőjének könnyebbség volt az ismétlés feladata. 3. A vizsgált adatközlő átlagos beszédtempója megegyezik az egészséges, lassú beszélők átlagos beszédtempóértékeivel. Ez a hipotézisem nem teljesült, mert a vizsgált dadogó átlagos beszédtempóértéke eltért a Gósy Mária által vizsgált lassú beszélők átlagos beszédtempóértékeitől. Ennek oka a dadogás miatt meglévő nagyszámú megakadásjelenségekben keresendő.

A fenti eredmények alapján elmondható, hogy a dadogás során megjelenő megakadásjelenségek típusainak és előfordulásainak arányában, a vizsgált szövegtípusokban eléggé nagy a variabilitás. Ennek hátterében a különböző szintű beszédtervezési folyamatok, a beszélő által eltérő nehézségűnek ítélt feladatok, a beszélő lelki és fizikai állapota, valamint a mesterséges környezet áll.

Továbbá megállapítható, hogy az egyes szövegtípusok más-más módon hatnak a dadogó beszédprodukciójára. A vizsgálat eredményei arra engednek következtetni, hogy a nyelvtörők olvasása igen nehezített a dadogó számára, ám a többszori olvasás, valamint a szöveg ismerete nagymértékben megkönnyíti számára az olvasást. Azok a szövegtípusok, amelyekben nem kell végrehajtania a beszédtervezés összes folyamatát (mondatvisszamondás, szövegolvasás), hiszen már egy szemantikailag és szintaktikailag kész

szöveg áll a rendelkezésére, azok olvasásakor sokkal nagyobb a beszédfolyamatossága a dadogónak, mert ekkor csak az artikulációs tervezésre és a szöveg előadására kell koncentrálnia. Azokban a szövegtípusokban viszont, amelyben a beszédtervezés több lépcsőjét kell végrehajtania a dadogónak (spontán narratíva, társalgás, interpretált beszéd), nehezebbek a számára, mert a figyelmét egyszerre több dologra kell összepontosítania. Ezek mellett pedig egyértelműen kijelenthető, hogy az éneklés során csökken a dadogás mértéke, mert a dadogó ilyenkor a meglévő dallamra és ritmusra koncentrál az artikuláció helyett. Továbbá az is megállapítható, hogy a dalok beszédváltozatában is igen csekély a megakadások száma, aminek hátterében a szöveg ritmusossága, valamint a hozzágondolt dallam áll.

Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a dadogás mértékét, vagyis a beszéd folyamatosságát számos tényező befolyásolja. A dadogás tünetei és súlyossági foka függ a beszédtervezés mértékétől, a szövegtípustól, a szöveg ismeretétől, a gyakorlottság mértékétől, valamint az adott szöveg meglévő ritmusától és dallamától.

Az eredmények összehasonlíthatósága érdekében jövőbeli terveim között szerepel a kutatás kiterjesztése, vagyis több dadogó vizsgálata, korcsoportonkénti összehasonlítása. Továbbá célom a dadogók eredményeinek összehasonlítása egy ép beszédű kontrollcsoporttal. Az újabb szövegtípusok vizsgálata választ adhat az eddig nyitott kérdésekre. Olyan dadogó adatközlőkkel való vizsgálat pedig, akik nem jártasak az ének-zene területén, további bizonyítékokat adhat arra vonatkozóan, hogy a dadogás mértéke nagymértékben csökken éneklés során.

A dadogás komplex probléma, melynek felismerése és fejlesztése nélkülözhetetlen a gyógypedagógiában, a nyelv- és beszédfejlesztés területén. Véleményem szerint e kutatás eredményei hozzájárulhatnak a dadogás pontosabb megismeréséhez, az esetleges újabb fejlesztési módszerek kidolgozásához.

Irodalom

- Adlakha, S. – Adlakha, S. and Adlakha, A. L. 1997. *Stage Performance by Stutterers: A Fluency Maintenance Tool*, 2nd World Congress on Fluency Disorders, San Francisco, California, August, Abstract. 343.
- Ausmann Anita 2013. Gósy Mária: Beszéd, adatbázis, kutatások. *Magyar Nyelvőr*. 137. (2.) 223–225.
- Bloodstein, O. 1960. The development of stuttering. *Journal of Speech and Hearing Disorders*. 25. 219–237.
- Bloodstein, O. 1961. The development of stuttering. *Journal of Speech and Hearing Disorders*. 26. 67.
- Bloodstein, O. 1987. *A handbook on Stuttering*. Brooklyn College of The City University of New York. National Easter Seal Society. 2–32.
- Bloodstein, O. 1995. *A handbook on Stuttering*. San Diego: Singular Publishing.
- Bloodstein, O. 2006. Some empirical observations about early stuttering: A possible link to language development. *Journal of Communication Disorders*. 39. 185–192.
- BNO-10 1995. *A betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása. 10. revízió*. Budapest: Népjóléti Minisztérium.
- Boersma, Paul, Weenink, David 2012. *Praat: doing phonetics by computer* (Version 5.1). Elérhető: http://www.fon.hum.uva.nl/praat/download_win.html
- Bóna Judit 2008. A nyújtás sajátosságai a dadogó és az ép beszédben. *Beszédkutatás* 2008. 148–156.
- Bóna Judit 2009. Nyújtások a dadogó és az ép spontán beszédben. In: *Gyógypedagógiai Szemle* 37. (1.) 20–25. Letölthető: http://www.prae.hu/prae/gyosze.php?menu_id=102&jid=23&jaid=207
- Fernau-Horn, H. 1973. *Die Sprachneurosen Aufbauformen-Wesen, Prinzip und Methode der Behandlung*. Hippokrates-Verlag, Stuttgart. 2.
- Gósy Mária 2004a. A spontán magyar beszéd megakadásainak hallás alapú gyűjteménye. *Beszédkutatás* 2004. 6–18.
- Gósy Mária 2004b. *Fonetika, a beszéd tudománya*. Budapest: Osiris Kiadó. 203–206.
- Gósy Mária 2005. *Pszicholingvisztika*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Gósy Mária – Bóna Judit 2012. A case study on the effect of discourse type on fluency level in stuttering. *Phonetician* 103/104. (1–2.) 57–74.

- Gósy Mária – Gyarmathy Dorottya – Horváth Viktória – Grácz Tekla Etelka – Beke András – Neuberger Tilda – Nikléczy Péter 2012. BEA: Beszélt nyelvi adatbázis. In: Gósy Mária (szerk.): *Beszéd, adatbázis, kutatások*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 9–24.
- Ilomets, H. 1997. *Effectiveness of Water Gymnastic in Applying Speech-and-Body Method in the Child's Stuttering Therapy*, 2nd World Congress on Fluency Disorders, San Francisco, California, August, Abstract. 205.
- Kanizsai Dezső 1954. *A gyermekkori beszédhibák megelőzése*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Kanizsai Dezső 1955. *A beszédhibák javítása. Útmutató és gyakorlókönyv*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Kehoe, Th. D. 1997. *Computers and Electronic Devices for Stuttering Therapy*, 2nd World Congress on Fluency Disorders, San Francisco, California, August, Abstract. 262.
- Lajos Péter 2009. *Dadogásról – mindenkinek*. Budapest: Pont Kiadó.
- Lajos Péter 2011. Beszéd és lélek. Adalékok a dadogás pszichoanalitikus értelmezéseihez. In: *Gyógypedagógiai Szemle* 39. (3-4.) 213–220. Letölthető: http://www.prae.hu/prae/gyosze.php?menu_id=102&jid=37&jaid=544
- Mérei Vera – Vinczéné Bíró Etelka 1987. *Dadogás I. Etiológia és tünettan*. Kézirat. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Mérei Vera – Vinczéné Bíró Etelka 1989. *Dadogás II. Terápia*. Kézirat. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Peretz, I. – Zatorre, R. J. 2003. *The cognitive neuroscience of music*. New York: Oxford University Press.
- Riper, Ch. van 1971. *The nature of stuttering*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Riper, Ch. van. 1973. *The treatment of stuttering*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey
- Rosenfield, David B. 2008. Stuttering and Dysfluency. In: Stemmer, B. – Whitaker, Harry A. *Handbook of the Neuroscience of Language*. Elsevier Limited. 309–318.
- Ross, E. D. – Monnot, M. 2008. Neurology of affective prosody and its functional-anatomic organization in right hemisphere. *Brain and Language*. 104. 51–74.
- Schilling, A. 1965. Die Behandlung des Stotterns. *Folia Phoniatica et Logopaedica*. 17. 364–.
- Subosits István 2001. *A beszéd rendellenességei*. Egyetemi fonetikai füzetek. 30. Budapest: ELTE BTK Fonetikai Tanszék.
- Surján László – Frint Tibor szerk. 1982. *A hangképzés és zavarai: Beszédzavarok*. Budapest: Medicina Könyvkiadó.

Tóthné Aszalai Anett 2013. The Examination of Early Stuttering by Speech and Language Therapist. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Questions and Perspectives in Education*. Komárno: International Research Institute s.r.o. 218–224.

Vékássy László 1991. *A dadogók komplex kezelése*. Budapest: Medicina Könyvkiadó.

Forrás

Lukin László – Ugrin Gábor 2006. Ének-zene, középiskola 9–10. évfolyam. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Ránki György – Romhányi József 1958. *Párizsban szép a nyár*. Budapest: Editio Musica.

Feladatlap

A felvételvezető példánya

1. Spontán narratíva

Kérem, beszéljen néhány percben jelenlegi tanulmányairól, érdeklődési köréről, az énekléshez való viszonyáról!

2. Dal beszédváltozata (Párizsban szép a nyár)

Kérem, olvassa fel a *Párizsban szép a nyár* című sanzon dalszövegét 2 versszakkal (1. verse – refrén – 2. verse – refrén)!

3. Dal énekelt változata (Duna-parton)

Kérem, énekelje el a *Duna parton van egy malom* kezdetű népdalt 2 versszakkal szabadon választott kezdőhangról!

4. Társalgás

Most a társalgás feladata következik. Néhány percben beszélgessen a felvételnéző személlyel a tehetségkutató versenyekről, valamint az éneklésről!

5. Nyelvtörők – 1. próbálkozás

Kérem, olvassa fel saját beszédtempójában az alábbi nyelvtörőket!

- Egy icike-picike pocok pocakon pöckölt egy másik icike-picike pockot, mire a pocakon pöckölt icike-picike pocok is jól pocakon pöckölte az őt pocakon pöckölő icike-picike pockot.
- Két kék kőkút körül ireg-forog törpe tarka kurta farkú török tyúk.
- Fekete bikapata kopog a patika pepita kövén.
- Talán platán? Netalán palánta? Netalántán platánpalánta?
- Add meg magad vagy megvagy Vadmeggy mag hadnagy!
- Nem minden fajta szarka farka tarkabarka, csak a tarkabarka farkú szarkafajta farka tarkabarka, mert ha minden fajta szarka farka tarkabarka volna, akkor minden szarkafajta tarkabarka-farkú szarkafajta volna.

6. Dal énekelt változata (Párizsban szép a nyár)

Kérem, énekelje el a *Párizsban szép a nyár* című sanzont 2 versszakkal szabadon választott kezdőhangról (1. verse – refrén – 2. verse – refrén)!

7. Dal beszélt változata (Megrakják a tüzet)

Kérem, olvassa fel a *Megrakják a tüzet* kezdetű népdal dalszövegét 2 versszakkal!

8. Interpretált beszéd

Most egy történetet fog meghallgatni. Miután a felvételvezető felolvasta ezt Önnek, saját szavaival mondja el a történetet!

A növények is becsben tartják a testvéri viszonyt

Számos állatfaj egyedei képesek megkülönböztetni a testvéreiket az idegen egyedektől. Kanadai botanikusok most bebizonyították, hogy a növények is ápolják a rokoni kapcsolataikat. Ismert, hogy az egymáshoz közel ültetett növények az azonos és eltérő fajú egyedekkel egyaránt versengenek a tápanyagokért. E versengésben például egy növény alkalmazhat olyan stratégiát, hogy nagyobb rügyeket növeszt, ha a közvetlen közelében egy másik növény is dézsmálja a talaj víz- és tápanyagtartalékait. Egy kanadai egyetem két kutatója most azt állítja, hogy a versenyszellem nem rokon egyedek esetében erősebb, mint a testvérek társaságában. A kísérletük során a két botanikus a cápamustár palántáit cserepekbe ültette. A kutatók azonos anyanövénytől származó, illetve távoli rokonságban álló példányokat – cserepenként négyet – ültettek össze. A nem a testvéreikkel közösen nevelkedő palánták több gyökeret eresztettek, mint az egy családba tartozó példányok. A környezetükről tudomást szerző növények tehát nemcsak a szomszédos palánták jelenlétét érzik, de azok genetikai hasonlóságát is képesek megkülönböztetni. A kanadai biológusok feltételezése szerint a kommunikáció a rokonságot mutató növények között szorosabb, mint az ilyen kapcsolatban nem lévő növények között.

9. Dal énekelt változata (Duna-parton szövegváltozata)

Kérem, énekelje el a *Duna-parton van egy malom* kezdetű népdalt szabadon választott kezdőhangról, az alábbi szövegváltozat szerint!

Tisza partján áll egy kislány,
Most is sétál, mindennapján, ejeha!
Hej, te kislány, járjál körbe,
Mert elvisznek a börtönbe, ejeha!

Ej, Marika gyere velem!
Maradjál itt énmellettem, ejeha!
Ne félj tőlem, odaviszlek,
Odaviszlek, megköötözk, ejeha!

10. Mondatvisszamondás

Kérem, ismétlje el az alábbi mondatokat!

- A gyermekek bukfencezni is megtanulnak testnevelésórán.
- Nemsokára odaérünk, ugye?
- Több héten keresztül nem esett az eső, így a föld kiszáradt.
- Váratlanul kinyílt a rácsos ablak.
- Kenyeret, vaját és paprikát evett.
- A hörcsög nem mogyorót rágszál.

11. Dal énekelt változata (Megrakják a tüzet)

Kérem, énekelje el a *Megrakják a tüzet* kezdetű népdalt 2 versszakkal szabadon választott kezdőhangról!

12. Dal beszédváltozata (Duna-parton)

Kérem, olvassa fel a *Duna-parton van egy malom* kezdetű népdal dalszövegét 2 versszakkal!

13. Nyelvtörők – 2. próbálkozás

Kérem, olvassa fel saját beszédtempójában az alábbi nyelvtörőket!

- Egy icike-picike pocok pocakon pöckölt egy másik icike-picike pockot, mire a pocakon pöckölt icike-picike pocok is jól pocakon pöckölte az öt pocakon pöckölő icike-picike pockot.

- Két kék kőkút körül ireg-forog törpe tarka kurta farkú török tyúk.
- Fekete bikapata kopog a patika pepita kövén.
- Talán platán? Netalán palánta? Netalántán platánpalánta?
- Add meg magad vagy megvagy Vadmeggy mag hadnagy!
- Nem minden fajta szarka farka tarkabarka, csak a tarkabarka farkú szarkafajta farka tarkabarka, mert ha minden fajta szarka farka tarkabarka volna, akkor minden szarkafajta tarkabarka-farkú szarkafajta volna.

14. Szövegolvasás

Kérem, olvassa fel az alábbi szöveget!

Méreg vagy vitamin?

A zöldségeken és gyümölcsökön lévő növényvédő szerek egy része lemoshatatlan, ezért fogyasztás során a szervezetünkbe kerül, ahol immunrendszeri zavarokat, daganatos megbetegedést okozhat. Télen és kora tavasszal nehéz ellenállni a boltokban és a piacon kínált friss salátának, reteknek vagy éppen az epernek. Aki mégis beadja a derekát kétszeresen is csatlakozhat. Egyrészt a várt ízvilág messze elmarad a szezonális termésektől, viszont ennél talán súlyosabb problémát jelentenek a primőr zöldségekbe, gyümölcsökbe felszívódott lemoshatatlan növényvédő szerek, amelyeket gyanútlanul elfogyasztunk. Hazánkban évente közel 20 ezer tonna növényvédő szert használnak fel. Ez azt jelenti, hogy Magyarországon évente egy lakosra két kiló méreg jut. A legtöbb háztartásban télen és tél végén kedvelt vitaminforrás a primőr fejes saláta, amely a szakhatóságok elmúlt években végzett vizsgálatai alapján a legtöbb lemoshatatlan mérget tartalmazza. A kismamák sem sejtik, hogy a bébiételek 20 százalékában találtak a növényvédő szerekből visszamaradt vegyi anyagokat. A hazai hatóságok rendszeresen vizsgálják a boltokban és piacokon kapható zöldségek, gyümölcsök, illetve a feldolgozott és a bébiételek növényvédőszer-tartalmát is. A vizsgálatok szerint a hazai eredetű termékekben valamivel kisebb, az importált árukban pedig magasabb arányban mutathatóak ki a különféle növényvédő szerek. A zöldségekbe, a gyümölcsökbe olyan mérgek kerülhetnek, amelyek még mosás után is hormonális, immunrendszeri zavarokat, daganatos megbetegedéseket okozhatnak. A permetszerek hatóanyagainak jelentős része nem a kezelni kívánt növényekre és kártevőkre kerül, hanem a környezetbe jutva

károsíthatja a környező területek élővilágát, szennyezheti a talajt és a vizeket – olvasható a Levegő Munkacsoport tanulmányában.

A dalok kottái

16

A „Két vallomás” c. filmből

PÁRIZSBAN SZÉP A NYÁR

RÁNKI György zenéje – ROMHÁNYI József szövege

Valse

B B/A B/G B/F

1. Oly gyak - ran játsz - sza a szom - széd
2. Szom - szé - dom meg - hí - vott egy - szer,
3. Kis Pau - lette még min - dig sé - tál?

B H° Cm

Nagy hang - gal a kis le - mezt.
Hall - gas - sunk e - gyütt ze - nét.
Es Pi - erre még med - dig vár?

Cm/B Cm/A Cm/F

Át - hal - lik or - dit - va on - nét,
Fel - tett egy le - mezt, mit ked - vel,
Er - jen már vé - get a szép nyár,

F7/C F7 B

A köz - fal vé - kony ge - rezd.
Bár nyom - ban rop - pan - na szét.
A par - tet lep - je a sár.

B B/A B/G B/F

El - ű - zi reg - gel az ál - mom.
Egy lett az öt - let a tet - tel,
Csó - kol - ják meg vég - re egy - mást,

B7 Es

Es - te sincs egy perc - nyi csend,
Rá - ül - tem, ket - té - re pedt.
Bé - rel - jen Pi - erre szo - bát,

Esrr⁴ B

Pár ó - rát nap - pal kell hál - nom,
Er - re egy új pél - dányt tett fel,
Ad - jon a pap rá - juk ál - dást,

© 1958 by Editio Musica, Budapest

Z. 8217

17

Sak - kor is fü - lem - be cseng. Ol - lé!
Mert eb -ből töb - bet is vett. Ol - lé!
Mert én nem bi - rom to - vább. Ol - lé!

1.23. Pá - rizs - ban szép a nyár, Ha a Grand Boulevard
fény - ár - ban áll, Sé - tá - ra vár a
Szaj - na - part, A kis Pau - lette is épp ar - ra tart.
Ke - zé - ben ró - zsa - szál, Az a
csópp szá - ja már csók - ra áll, Hi - szen
oly ré - gen vár - ja a szép Pi - erre.
Csó - kot is ér - de - mel! Ol - lé!
mel! Ol - lé! Csó - kot is ér - de - mel! Ol -
lé! Csó - kot is ér - de - mel, csó - kot is ér - de - mel,
csó - kot is ér - de - mel. Ol - lé!

Z. 8217

Parlando

1. Meg-rak-ják a tü-zet,
Még-is el-a-lu-szik,
Nincs az a sze-re-lem,
A-mi el nem mú-lik.

2. Rakd meg, babám, rakd meg
Lobogó tüzedet.
Had melegítsem meg
Gyöngé kezeimet.

Tempo giusto

1. Du-na-par-ton van egy ma-lom,
Bú-bá-na-tot ől-nek* a-zon, e-je-ha!
Ne-kem is van bú-bá-na-tom,
O-da-vi-szem, le-já-ra-tom, e-je-ha!

2. Ej, te kislány, ugorj egyet,
Ne sajnáld a cipellődöt, ejeha!
Ha elszakad, újat veszek,
Azért én a tied leszek, ejeha!